

SUSI OG PETER ROBINSØHNS FOND

Udsatte enlige mødre

En rapport om vilkår og hverdag

Rapport om udsatte enlige mødre 2013

© Susi og Peter Robinsohns Fond

Center for Alternativ Samfundsanalyse, CASA

Opsætning: Christina Bruun Olsson

Trykkeri: Eks-Skolens Trykkeri Aps

Nørrebrogade 5C

2200 København N

ISBN 978-87-996175-0-0

Susi og Peter Robinsohns Fond

www.robinsohnfonden.dk

c/o Advokatfirmaet Gert Hallig

Ny Adelgade 5, 1.

1104 København K

Tlf. 35 39 35 66

INDHOLD

Forord	3
Af Bestyrelsen	
Introduktion	4
Af Per Schultz Jørgensen	
Hvem er de enlige mødre?	9
En registerundersøgelse af Henning Hansen	
Indledning	10
Sammenligning af 2001 og 2009	12
Indkomster	16
Indkomstoverførsler	25
Forebyggende foranstaltninger	30
Hvordan er det gået de enlige mødre i 2001?	34
Udsatte enlige mødre	38
Sammenfatning	44
Hverdagen for unge mødre	49
En interview undersøgelse af Lissen Jacobsen	
Hvad gør kommunerne?	69
Af Finn Kenneth Hansen	
Hvad ved vi nu?	87
Af Per Schultz Jørgensen	

” De udsatte enlige mødre har ansvaret for børn, derfor er de særligt udsatte

FORORD

Susi og Peter Robinsohns Fond blev stiftet i 1994. Baggrunden for fonden er en jødisk families flugt fra Nazityskland i 1938. Først til Danmark, senere – under besættelsen af Danmark – videre til Sverige. I 1950'erne får Robinsohn familien sine grunde og udbombede ejendomme i Hamborg tilbage. De blev senere solgt, og det er værdierne herfra, der i dag udgør Susi og Peter Robinsohns Fond.

Fondens formål er at yde støtte til familier, børn og unge, der lever under belastende og uværdige forhold. Derfor uddeles der fire gange om året støtte og legater til projekter og initiativer, der yder en social indsats – eller til familier og enkeltpersoner, der er i social nød og har brug for hjælp til at komme videre i deres liv.

Antallet af ansøgninger til fonden har gennem en række år været i permanent stigning. Det gælder ikke mindst i de sidste fem år. Blandt ansøgningerne til fonden fremstår eneforsørgere og her især eneforsørgermødre som en særlig gruppe. Det gør de antalsmæssigt. I dag udgør de omkring tre fjerdedele af ansøgerne. Det gør de også med hensyn til at fremstå som en særlig udsat gruppe, fordi der ofte er tale om også at have ansvar for små børn. Det er mødre, der har været igennem en ofte barsk og hård kamp for at få en familie til at hænge sammen – og nu står de så alene, forladt af en mand og en far til børnene. Det er i den situation, de søger fonden om en håndsrækning – og får den i det fleste tilfælde.

På denne baggrund besluttede bestyrelsen i 2011 at sætte fokus på gruppen af udsatte eneforsørgermødre og deres børn. Det skulle ske i en forskningsbaseret analyse, med det formål at indkredse et svar på spørgsmålet om, hvem de udsatte eneforsørgermødre er. Det skulle også omfatte en belysning af, hvad kommunerne gør for denne gruppe. Endvidere et bidrag til en forståelse af, hvordan virkeligheden og hverdagen kan se ud for mødre selv – det sker i en række kvalitative interview.

Analyserne er gennemført af CASA ved Henning Hansen og Finn Kenneth Hansen, de kvalitative interview af journalist Lissen Jacobsen. Alle takkes for fornemt samarbejde. Der skal også lyde en tak til de ni mødre, der stillede sig til rådighed for interview.

Det er bestyrelsens håb, at den rapport, der hermed fremlægges, kan bidrage til at debatten om den sociale indsats for denne gruppe af udsatte familier kan få et retvisende grundlag.

Bestyrelsen for Susi og Peter Robinsohns Fond
København maj 2013

Birthe Gamst
Gert Hallig

Niels Michelsen
Per Schultz Jørgensen

INTRODUKTION

Denne rapport handler om udsatte eneforsørgermødre og deres børn. Rapporten skal give et bidrag til et svar på, hvem gruppen omfatter – og hvordan deres virkelighed er. Derfor er det til en indledning vigtigt at gøre sig klart, hvad baggrunden er i det danske samfund for at tale om udsathed. Hvad siger tidligere forskning om udsatte familier – og videre: hvad fortæller den om den virkelighed, udsatte eneforsørgermødre befinder sig i?

Per Schultz Jørgensen

Udsathed

En udsat familie kan i hovedtræk omfatte fire typer, der hver især er karakteriseret ved en særlig form for udsathed, nemlig:

- Familier med svækket socialt og materielt grundlag, her drejer det sig om langvarig udstødelse fra arbejdsmarkedet, om fattigdom og om svagt og begrænset socialt netværk
- Familier med indre sammenbrud, det kan være langvarige konflikter, vold mellem ægtefællerne, skilsmisser, misbrug og overgreb
- Familier hvor et medlem – barn eller voksen – har psykiske problemer, det kan være en egentlig psykiatrisk lidelse, det kan være handicap, langvarig sygdom eller dødsfald
- Familier med anden etnisk baggrund, hvor der kan være tale om oven i sociale og materielle problemer også at have kulturelle og sproglige vanskeligheder.

Ofte vil der naturligvis være tale om en kompleks kombination af disse faktorer i den enkelte familie. Udsatte eneforsørgerefamilier vil i princippet ofte være omfattet af i hvert fald to eller tre af de ovennævnte problemer. Det betyder, at de ofte lever et liv med fattigdom tæt inde i hverdagen. Eller en virkelighed, der snarere er omfattet af, hvad der ofte omtales som "social eksklusion". Det betyder umiddelbart at være udenfor i en eller anden forstand, at være trængt og at have få ressourcer.

Social eksklusion

En undersøgelse af social eksklusion i Danmark fra 2004 (Larsen, 2004) forsøger at give et ret præcist billede af situationen på det område. Undersøgelsen går ud fra, at der er tale om social eksklusion, når 3 ud af følgende 4 forhold er til stede:

- relativ økonomisk fattigdom
- få eller ingen sociale relationer
- begrænset eller ingen deltagelse i faglige og politiske aktiviteter
- dårligt helbred.

Hvor mange er så ekskluderede fra det danske samfund med denne definition, og hvordan har udviklingen været på det område? For at besvare disse spørgsmål – og mange andre – går undersøgelsen grundigt til værks. Den bygger på interview med godt 5.000 personer i 1976, 1986 og 2000 (og 2.335 er med i alle tre undersøgelser) og viser, at 8 procent er relativt fattige. Det vil sige, at der er tale om materielle afsavn, som fx ikke at kunne betale sine regninger eller ikke at have råd til daglige fornødenheder. Den viser også, at det især er enlige forsørgere og deres børn, der er ramt af denne form for fattigdom. Det vigtige er også, at det kun er en lille minoritet, der er fattige over hele perioden. De fleste er ramt af fattigdom i en begrænset tidsperiode.

Netop spørgsmålet om "afsavn" belyses i en anden og grundig undersøgelse i 2005 (Hansen, 2005). Afsavn handler om, at en række behov ikke kan tilfredsstilles af økonomiske grunde. Det kan være mht. daglige fornødenheder, at foretage reparationer i hjemmet, holde ferie uden for hjemmet eller gennemføre sociale aktiviteter (invitere gæster fx). Undersøgelsen taler her om "afsavnsfattigdom". Analysen viser, at blandt enlige mødre rapporterer 17 pct. om afsavn inden for de fire angivne områder – mens det gælder 11 pct. af de enlige kvinder under 60 år. Det afsavnsområde, hvor flest har rapporteret om afsavn er ferieområdet. 41 pct. af de enlige mødre har undladt at holde ferie uden for hjemmet det sidste år.

Men hvor mange er ekskluderede, hvor der ikke kun er tale om fattigdom, men også en eller anden form for social udstødelse? Det viser sig at være 2,3 procent i år 2000, hvilket vil sige en halvering i forhold til 1976. Den gruppe, der er ekskluderede, er hovedsagelig enlige mødre, arbejdsløse, kontanthjælpsmodtagere og etniske minoriteter, her finder vi store grupper, der er ramt af både fattigdom og sociale udstødelse. Der er således tale om en reducere af denne gruppe udstødte, men til gengæld er afstanden mellem de ekskluderede og resten af samfundet blevet større siden 1986.

De grupper, der på denne måde er placeret uden for eller i udkanten af samfundet, er ramt af en ophobning af dårlige levekår: de er ofte præget af en dårlig opvækst, manglende uddannelse, handicap af en eller anden art, dårligt helbred, de er ofte ældre og magter ikke at deltage i den sociale omverden. De har et svagt eller intet familienetværk og ingen kontakter til andre mennesker. Igen er der en gruppe, der går igen, nemlig eneforsørgere, undersøgelsen udtrykker det sådan:

"Enlige mødre er en af de grupper i det danske samfund, som er allerringest stillede levekårs-mæssigt. Det gælder ikke kun i forhold til økonomi og materielle forhold, men også i forhold til sociale relationer, faglig og politisk deltagelse og helbredsforhold" (Larsen, 2004, 20).

Undersøgelsen viser også, at der hos store grupper blandt de ekskluderede er tale om en social arv, som de har svært ved at slippe ud af. Der er hos mange tale om problematiske opvækstvilkår i barndommen, som forfølger dem. Det sker også på den måde, at hvis de en gang i livet har været ekskluderede, er der stærkt forøget risiko for, at de kommer i den situation igen. Undersøgelsen kalder det en "stiafhængighed": de er kommet ind i et livsspor eller i en livsbane, som de har svært ved at komme ud af igen. Den generelle konklusion, som undersøgelsen lægger op til og formulerer, er, at udviklingen fra 1976 til 2000 er en positiv historie for befolkningen som helhed. Men der er stadig udsatte, det er især bestemte grupper af enlige forsørgere og etniske minoriteter, her halter udviklingen langt efter.

Eneforsørgermødre

Eneforsørgermødre og deres børn har stor risiko for at være en særlig udsat familieform i Danmark, og hvis denne familie også har en etnisk minoritetsbaggrund, kan der være tale om en forhøjet risiko for at leve i en længere periode i fattigdom¹. De svage eller udsatte eneforsørgermødre er ofte på offentlig forsørgelse, de har ofte en begrænset uddannelsesbaggrund, der igen forøger risikoen for at hænge fast i arbejdsløshed, de har et svagere eller intet netværk, de har en begrænset støtte fra slægt og familie, og de har oftere sygdom, både med sig selv og med deres børn. Hvordan klarer de dagen og vejen?

I en undersøgelse af de udsatte enlige mødre og deres børn (Halskov, Jørgensen & Polakow, 2000²) var det tydeligt, at trængslerne for disse familier langt fra alene handlede om økonomi. Det gjorde det også: økonomi var centralt – men: der var også altid tale om et forsøg på at få det til at hænge sammen. Som en af mødrene siger: "Altid, altid, altid at vende femøren ... det umulige valg mellem mælk og vaskepulver ...". Så økonomi og gældsproblemer er altid nærværende. Men det er der også meget andet der er i mange af disse familier, bl.a. voldsoplevelser, arbejds-situationen, spørgsmålet om at komme i gang med en uddannelse, den besværlige kontakt med sagsbehandleren, mistrøstige oplevelser fra egen barndom, samleverproblemer og forskellige og ofte langvarige sygdomsforløb, med sig selv eller med barnet. Men også deres oplevelse af

isolation, både kontaktmæssigt og med hensyn til at være hægtet af (jævnfør spørgsmålet om eksklusion), som en af mødrene siger det: "Man er bare sådan sat helt uden for på et sidespor". En sammenfatning af det almindelige hverdagsliv for denne gruppe af trængte familier kan se således ud:

- Den evigt anstrengte økonomi, hvor hver øre skal vendes
- Tiggergang til socialforvaltningen
- Nedslidning af dagligdagens mange brugsting
- Låne sig frem, udsætte køb, få gæld
- Afslag på uddannelsesstøtte
- Sygdom hos børnene og ofte stå alene med det
- Oplevelsen af vold af samlever og efterfølgende ængstelse og ydmygelse og måske en kontakt til krisecenter
- Følelsen af at være set ned på, være uden for – være stigmatiseret

Det er ofte en følelse af stemping, som disse grupper af mødre kan opleve. De ser sig selv som nogen, der skiller sig ud. Men også som nogen, der skal slås for at få det til at hænge sammen. Det gør de – men for nogle bliver det svært, fordi de sidder fast i deres situation. Ikke alle, men for dem, der gør, kan situationen opleves håbløs. Det er her spørgsmålet om hjælpen til dem kommer ind i billedet. Får de en støtte, der kan indgå i deres egen bestræbelse for at komme videre?

¹ Adskillige undersøgelser bekræfter konklusionen fra Larsen (2004), at eneforsørgere er en højrisikogrube med hensyn til at leve under fattigdomsgrænsen. Undersøgelser fra 1990'erne (Alsted, 1998; Pedersen & Smith, 1999) viser, at hvor den gennemsnitlige andel af fattige for befolkningen som helhed ligger på omkring 4 pct., er den for enlige forsørgere 4-5 gange højere, i en af undersøgelserne opgjort til 18 pct.

² Undersøgelsen er gennemført i perioden 1996-1999, den omfatter 20 mødre og deres børn, heraf 5 med helt eller delvis udenlandsk baggrund, mødrene er mellem 23 og 38 år, de har fra 1-3 børn, alle under 14 år, mødre er interviewet over flere omgange, og børnene er observeret både hjemme og i daginstitutioner.

Formål med undersøgelsen

Hvordan se virkeligheden ud for de udsatte eneformødre i dag – godt og vel 10 år inde i de nye årtusinde? Det er det overordnede formål med den empiriske undersøgelse, der skal præsenteres på de følgende sider. Det er ikke en analyse, der på basis af egne interviewoplysninger fra udvalgte eneforsørgermødre kan afdække nye sider ved denne udsatte gruppe. Der er tale om en registerbaseret undersøgelse, der må anvende de oplysninger, der nu engang findes i registrene. Til gengæld omfatter analysen alle eneforsørgere i Danmark – og kan gå tilbage til 2001 og dermed belyse udviklingen siden da. Hertil lægges så ni kvalitative interview med eneforsørgere, der har ansøgt Fonden om støtte i 2012 – og opnået en sådan støtte. Disse mødre har accepteret at fortælle om deres liv i et interview, gennemført i efteråret 2012.

Formålet med de analyser, der fremlægges i det følgende, er at indkredse og belyse situationen for de udsatte enlige mødre i Danmark i dag. Hvem er de udsatte enlige mødre, hvordan er deres materielle virkelighed, og hvilken form for hjælp har de fået til deres børn?

Litteratur

Alsted Research (1998) Undersøgelse af fattigdommen i Danmark. Udført for dagbladet Aktuelt. København: Trykt i Focus efterår 1998.

Halskov, T., Jørgensen, P.S. & Polakow (2000) Tab af rettigheder. Udsatte enlige mødre og deres børn. København: Hans Reitzel.

Hansen, H. (2005) Fokus på enlige mødre. København: CASA.

Larsen J. Elm (2004) Fattigdom og social eksklusion. Tendenser i Danmark over et kvart århundrede. København: Socialforskningsinstituttet. Rapport 04:27

Pedersen, P. & Smith, N.(1999) Undersøgelse af lavindkomstgrupper. Centeret for arbejdsmarkeds- og sociale analyser. Århus Universitet.

” Men man skal selv henvende sig i kommunen, gerne flere gange. Hjælpen kommer ikke af sig selv

Hvem er de udsatte enlige mødre?

Af Henning Hansen

Enlige mødre er potentielt en socialt udsat gruppe i samfundet, fordi de kun har én indkomst og skal forsørge et eller flere børn. Men det behøver ikke betyde, at de er dårligt stillede. Det afhænger af deres indkomst- og forsørgelsesmuligheder

samt de støtteordninger, som samfundet har etableret. Formålet med undersøgelsen er at give en empirisk belysning af de udsatte enlige mødres situation gennem aktuelt datamateriale.

HVOR MANGE ENLIGE MED BØRN?

I 2013 var der 146.978 familier, som bestod af en enlig kvinde med hjemmeboende børn. Desuden var der 31.935 familier, som bestod af en enlig mand med hjemmeboende børn. Hjemmeboende børn vil her sige børn under 25 år.

I perioden 2000-2013 steg antallet af familier med en enlig kvinde med børn med knap 25 % og familier med en enlig mand med børn steg 50 % – se figuren til højre (figur 1).

Den markante stigning i antallet af familier, der består af enlige med børn de seneste 10-15 år, kan have mange årsager. I denne rapport vil vi ikke komme med udtømmende forklaringer, hvis dette overhovedet er muligt.

En af årsagerne til at blive enlig med børn kan være skilsmisse. Men hvis man ser på skilsmissestatistikken, har den været stabil i de senere år. I 2001 var der 13,4 skilsmisser pr. 1.000 gifte kvinder, i 2011 var der 13,0 – altså en ganske stor stabilitet.

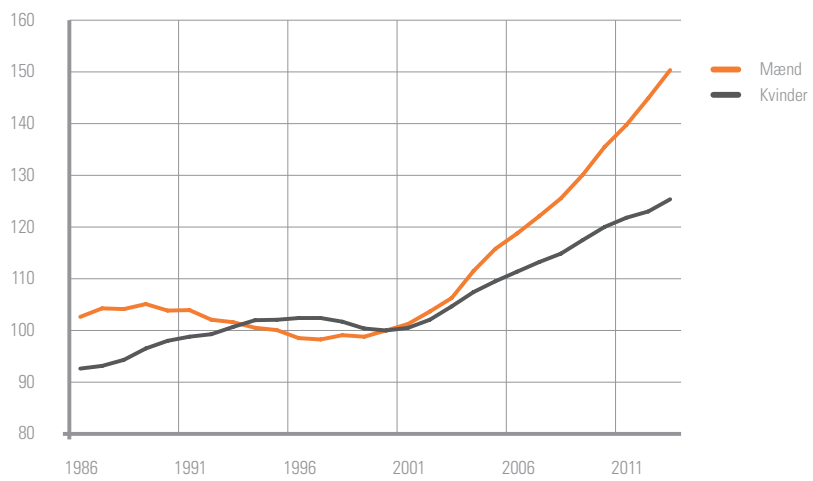
Vielsesstatistikken viser derimod, at der har været et væsentligt fald i vielsesfrekvensen. I 2001 var der 33,3 pr. 1000 ikke-gifte kvinder (over 18 år), der blev gift, i 2011 var det faldet til 22,6 – altså et fald på 33 % på kun ti år. Det tyder altså på, at ægteskab er blevet mindre populært. Antallet af samlevende (har fælles børn) og samboende par har imidlertid været ret stabilt de seneste ti år på ca. 130.000.

Man kan også blive enlig forsørger uden på noget tidspunkt at have været gift. Vi ved ikke, hvor mange det drejer sig om. Samliv er dog stadig en dominerende livsform i Danmark, især samliv med børn. Dette fastslås bl.a. i en ny bog om danskernes (og andre europæeres) værdier¹. Der er dog en klar tendens til accept af nye samlivsformer, fx mellem homoseksuelle.

En anden forklaring på stigningen i enlige med børn kan være, at kvindernes stilling i samfundet og på arbejdsmarkedet har gjort dem bedre i stand til at klare sig alene – både økonomisk og socialt. Men denne udvikling har gjort sig gældende i længere tid, og der er ikke sket nævneværdige ændringer i danske kvinders erhvervs-/beskæftigelsesfrekvens de seneste ti år.

Det er således svært at finde en eller flere forklaringer på den store stigning i antallet af enlige forsørgere – både mænd og kvinder – i løbet af de seneste ti år. Spørgsmålet er derfor, om vi kan se nogle forandringer i sammensætningen af gruppen, fx deres alder, eller at der er blevet flere/færre med høj uddannelse.

Figur 1: Udviklingen i antal enlige forsørgere, 1986-2013. Indeks 2000 = 100

Kilde: Statistikbanken

SAMMENLIGNING AF 2001 OG 2009

I dette afsnit ser vi nærmere på gruppen af enlige mødre i henholdsvis 2001 og 2009 på en række kriterier, fx alder, etnisk baggrund og uddannelse.

Alder

De enlige mødre er blevet klart ældre i perioden 2001-2009. I 2001 var kun 4 % 50 år og derover, men i 2009 var det tilfældet med 10 % af de enlige mødre. Tilsvarende er der blevet relativt færre i de yngre aldersgrupper. Kun 10 % af de enlige mødre er nu under 30 år. Dette skal bl.a. ses i sammenhæng med, at den gennemsnitlige alder ved første barns fødsel er steget generelt i Danmark – i 2010 er den på godt 29 år mod 24 år i 1974 (figur 2).

Halvdelen af de enlige mødre har kun ét barn. I perioden 2001-2009 er der imidlertid sket en mindre ændring, idet de enlige mødre med børn nu gennemsnitligt har lidt flere børn. I 2001 havde 53 % af de enlige mødre kun et barn, mens det var 50 % i 2009.

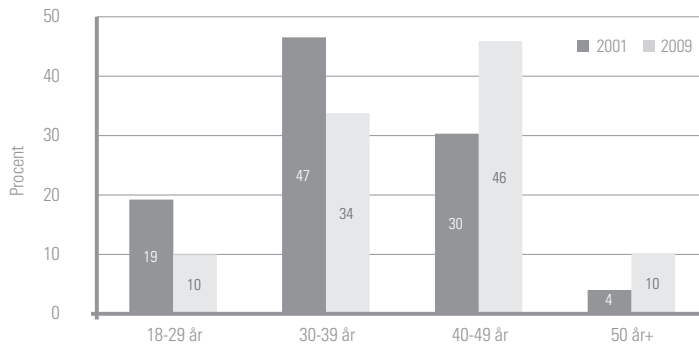
Etnisk baggrund

Næsten 90 % af de enlige mødre har dansk baggrund. Der er sket en mindre forskydning, idet andelen med dansk baggrund er faldet fra 89 % i 2001 til 86 % i 2009. Umiddelbart en lille forskydning, men en klar tendens til, at der er flere enlige mødre med anden etnisk baggrund end dansk (figur 3).

Boligforhold

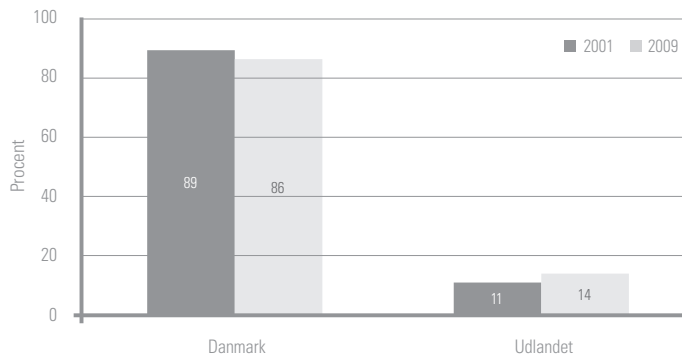
Der er en lidt større procentdel af de enlige mødre, der bor i ejerbolig og i enfamiliebolig i 2009 end i 2001 (figur 4).

Figur 2: Enlige mødre opdelt efter alder. 2001 og 2009

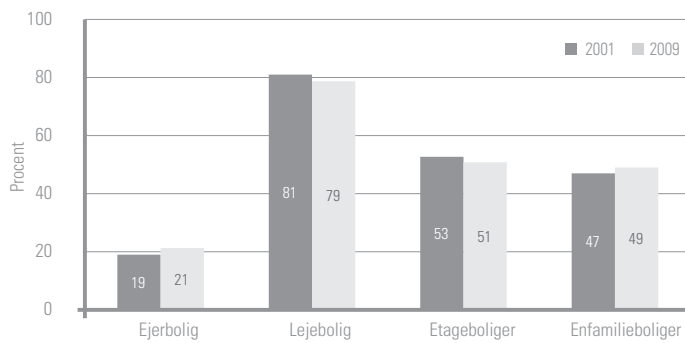
Kilde: Egne data

Figur 3: Enlige mødre opdelt efter etnisk baggrund. 2001 og 2009

Kilde: Egne data

Figur 4: Enlige mødre opdelt efter boligens ejerform og type. 2001 og 2009

Kilde: Egne data

Socioøkonomiske grupper

Der er sket en vis forskydning af de enlige mødres socioøkonomiske placering i perioden 2001 til 2009. Der er især kommet flere lønmodtagere på højeste og mellemste niveau, mens der er færre lønmodtagere på grundniveau. Der er også kommet færre uddannelsessøgende.

I de grupper, der er uden for arbejdsmarkedet, er der overvejende sket forbedringer. Der er færre arbejdsløse, kontanthjælpsmodtagere og personer i aktivering i 2009, mens der er flere på sygedagpenge og pension.

I det store og hele er disse ændringer i tråd med den generelle udvikling i samfundet, hvor flere bliver lønmodtagere på højere niveauer og færre bliver ikke-faglærte. Desuden er de enlige mødre gennemgående blevet ældre i perioden 2001-2009 og derfor er der flere på pension og på sygedagpenge (figur 5).

Samlet karakteristik af udviklingen fra 2001 til 2009

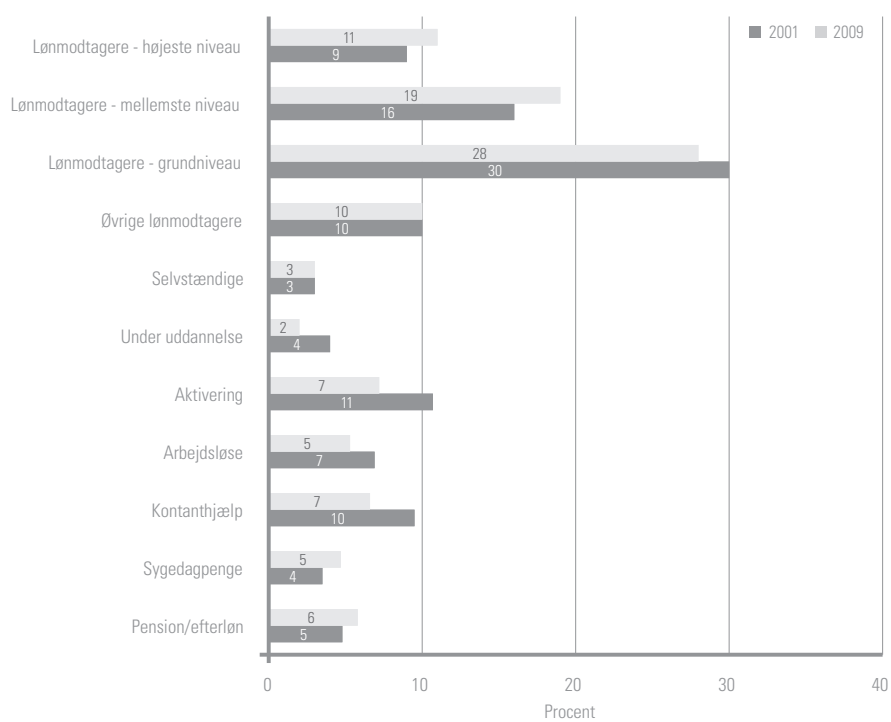
Der er sket en række forskydninger i de enlige mødres profil fra 2001 til 2009, som kort skal nævnes. Først og fremmest er der sket en stigning på knap 25 % i antallet af enlige mødre fra 2001 til 2009. Dernæst er gruppen af enlige mødre gennemgående blevet ældre – endda en relativt markant ændring. Desuden er der flere, der har mere end et barn, ligesom der også er flere, der har anden etnisk baggrund end dansk. Gruppen af enlige mødre bor i 2009 oftere i ejerboliger og i parcelhuse, i sammenligning med 2001.

Når det handler om de enlige mødres socioøkonomiske placering, er der især kommet flere lønmodtagere på højeste og mellemste niveau, mens der er færre lønmodtagere på grundniveau. Derimod er der ikke sket nævneværdige ændringer i den gruppe, der er uden for arbejdsmarkedet. Den procentdel, der er selvforsørgende, har været stigende i perioden 2001 til 2009, mens der til gengæld er blevet færre arbejdsløse, færre på kontanthjælp og færre i aktivering.

Samlet set tegner der sig et billede af, at gruppen af enlige mødre både er blevet ældre og samtidig mere ressourcestærk. De klarer sig tilsyneladende også bedre på arbejdsmarkedet.

Figur 5: Enlige mødre opdelt socioøkonomiske grupper. 2001 & 2009

Kilde: Egne data

INDKOMSTER

Indkomsttyper

Der findes forskellige indkomstbegreber, som kan måle familiernes indkomster i et givet år.

- Samlet indkomst – omfatter alle former for indkomst og overførsler plus lejeværdi af egen bolig.
- Bruttoindkomst – omfatter de indkomster, der kommer til almindelig indkomstbeskatning.
- Disponibel indkomst – omfatter samlet indkomst fratrukket renter og direkte skatter.
- Ækvivaleret indkomst – omfatter den disponible indkomst korrigeret for familiens størrelse².

I 2009 var den gennemsnitlige samlede indkomst for enlige mødre på 357.000 kr. Bruttoindkomsten var imidlertid kun på 280.000 kr. og den disponible indkomst var på 237.000 kr. Når der er korrigeret for familiestørrelse og sammensætning, er den ækvivalerede familieindkomst på 151.000 kr.

Gennemsnitsbeløbene er illustrative for størrelsesniveauet af indkomsterne. Det er imidlertid også relevant at se på fordelingen af indkomster. Den følgende figur 6 viser fordelingen af samlet indkomst og disponibel indkomst.

Figur 6 viser, at der er en pæn spredning af den samlede indkomst fra 200.000 kr. og opefter, og der er kun 10 % af de enlige mødre, som har mindre end 200.000 kr. i samlet indkomst, og der er næsten 15 %, som har mere end 500.000 kr.

De disponible indkomster er mere koncentrerede end den samlede indkomst. 75 % af de enlige mødre har disponible indkomster mellem 150.000 kr. og 300.000 kr. Der er 10 % der har 100.000 kr. eller mindre i disponibel indkomst, og der er tilsvarende næsten 10 %, som har mere end 300.000 kr. i disponibel indkomst i 2009 (figur 6).

I den samlede indkomststatistik kan vi sammenligne de enlige forsørgere med andre familietyper (figur 7).

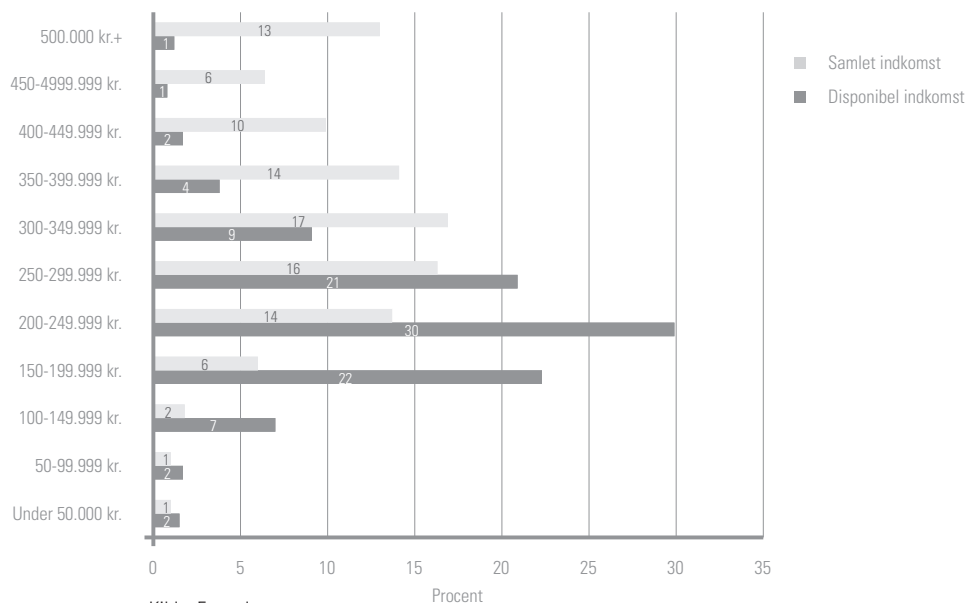
Ifølge Danmarks Statistiks indkomststatistik for 2011 havde enlige kvinder med børn en gennemsnitlig årlig samlet indkomst på 389.000 kr. og en disponibel indkomst på 269.000 kr. Der er altså en forskel på 120.000 kr. som udgøres af indkomstskat. Den ækvivalerede disponible indkomst er på 172.000 kr., efter at vi har korrigeret for familiesammensætning³.

Figuren viser også gennemsnitsindkomster for andre familietyper. Først viser det sig, at enlige mødre generelt har 15-20 % lavere indkomster end enlige mænd med børn.

Dernæst er det tydeligt, at par med børn har væsentligt højere indkomster end enlige mødre på alle indkomsttyper. Par med børn har dobbelt så høje disponible indkomster i sammenligning med enlige mødre, men "kun" 50 % på højere ækvivaleret indkomst.

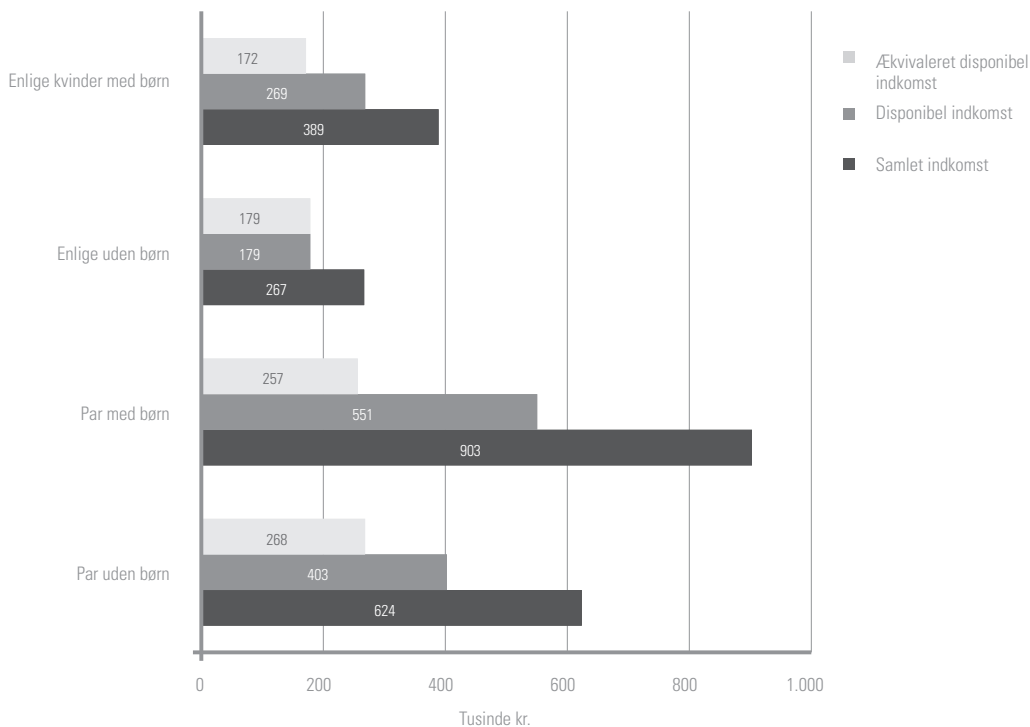
2 For personer der bor sammen med andre korrigeres indkomsten således: Først summeres alle indkomster for personer i familien og derefter divideres det totale beløb med et vægtet antal personer i familien. Vægten der skal divideres findes ved at første voksne (over 14 år) tæller én, øvrige voksne tæller 0,5, og hvert barn (under 15 år) tæller 0,3.

Figur 6: Fordeling af samlet og disponibel indkomst. Enlige mødre. 2009

Kilde: Egne data

Figur 7: Gennemsnitlig samlet og disponibel indkomst i familietyper. 2011

Kilde: Statistikbanken

3 For personer der bor sammen med andre korrigeres indkomsten således: Først summeres alle indkomster for personer i familien og derefter divideres det totale beløb med et vægget antal personer i familien. Vægten der skal divideres findes ved at første voksne (over 14 år) tæller én, øvrige voksne tæller 0,5, og hvert barn (under 15 år) tæller 0,3.

Samlet set har enlige mødre de laveste ækvivalerede indkomster, men de ligger på samme niveau, som enlige uden børn. Det betyder tydeligvis en hel del, at man korrigerer indkomsten for familiesammensætning. Det giver en betydelig nivellering af gennemsnitsindkomsterne.

Gennemsnitsindkomsten er et meget summarisk mål. Det bør suppleres med en egentlig indkomstfordeling, således som det fremgår af figuren til højre (figur 8).

Figuren viser at familieindkomsten er betydeligt lavere blandt de enlige end blandt parfamilierne. Det skyldes primært, at der kun er én indkomsttager hos de enlige, mens der som regel er to indkomsttagere i parfamilierne. Men samtidig er det klart, at indkomstniveauet er væsentligt højere blandt de enlige med børn, end blandt enlige uden børn. Dette kan skyldes, at de enlige uden børn primært består af pensionister og studerende, som har meget lave indkomster. Desuden modtager enlige med børn en række familieydelse, som enlige uden børn ikke modtager.

Når man sammenligner de enlige med børn med parfamilierne, og især parfamilier med børn, ser billedet helt anderledes ud, idet parfamilier med børn har meget højere disponible indkomster end enlige med børn.

3.2 Oplevelser af økonomiske problemer

De økonomiske forhold har både en objektiv og en subjektiv side. Den objektive side er de statistiske opgørelser på grundlag af forskellige indkomstbegreber, således som de er præsenteret ovenfor. De subjektive sider handler om, hvor-

vidt familierne oplever økonomiske problemer. Som regel er der god overensstemmelse mellem de objektive og subjektive aspekter af økonomien, men det er ikke altid tilfældet.

I dette afsnit viser vi nogle tal for, hvor mange der oplever økonomiske problemer i forskellige familietyper med børn. Der er stillet to spørgsmål i en række spørgeskemaundersøgelser. Det ene er generelt om familiens økonomiske situation, mens det andet spørgsmål går mere specifikt på boligudgiften, som for mange kan være et stort problem:

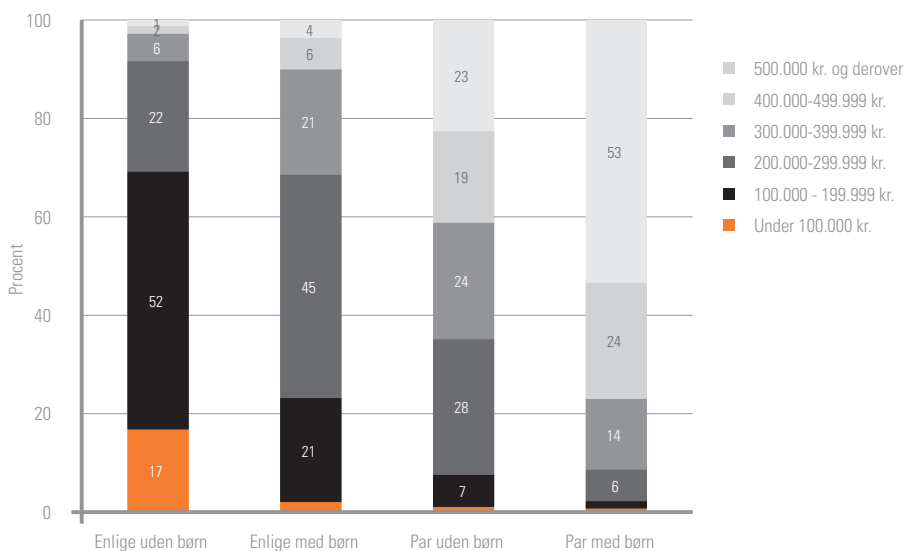
- Føler du, at det er svært at få pengene til at slå til?
- Synes du at boligudgiften er en byrde?

Figuren (figur 9) viser meget klart at enlige med børn oplever større problemer med økonomien, end parfamilier med børn. En tredjedel (32 %) af de enlige med børn har svaret 'meget svært' og 28 % har svaret 'lidt svært', mens disse tal er betydeligt lavere for par med børn (figur 10).

Figuren viser, at enlige med børn i højere grad end parfamilier med børn synes, at boligudgiften er en (tung) byrde. 20 % af de enlige forsørgere har svaret 'en tung byrde', mens 42 % har svaret 'noget af en byrde'. Disse tal er ca. 10 % og 30 % for parfamilier med børn.

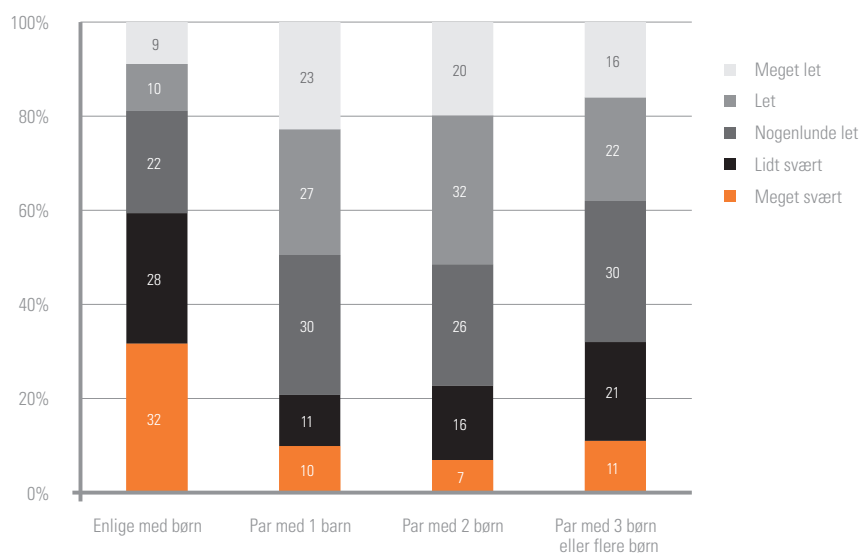
Det er altså tydeligt, at de enlige med børn oplever deres økonomiske situation som klart dårligere end parfamilier med børn. De subjektive mål understøtter således de mere objektive mål for indkomster.

Figur 8: Disponibel familieindkomst i familietyper opdelt på intervaller. 2011.

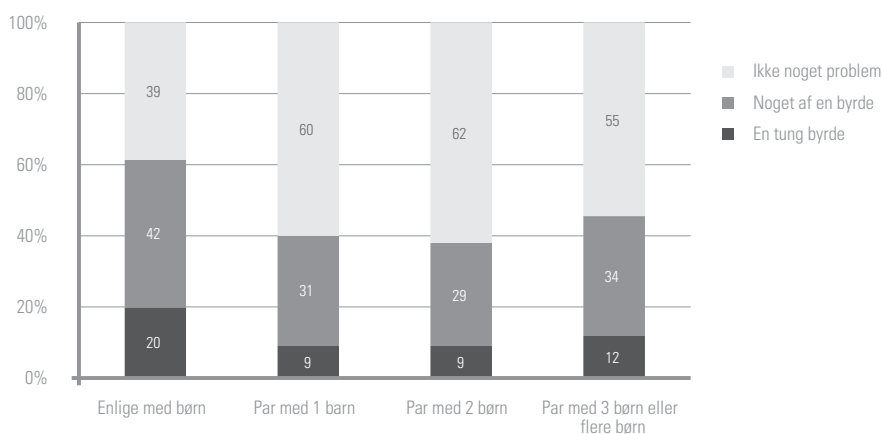
Kilde: Statistikbanken

Figur 9: Føler det er svært at få pengene til at slå til. I forskellige familietyper. Procent. 2011

Kilde: Statistikbanken

Figur 10: Synes du at boligudgiften er en byrde? I forskellige familietyper. Procent. 2011.

Kilde: Statistikbanken

Fattigdom

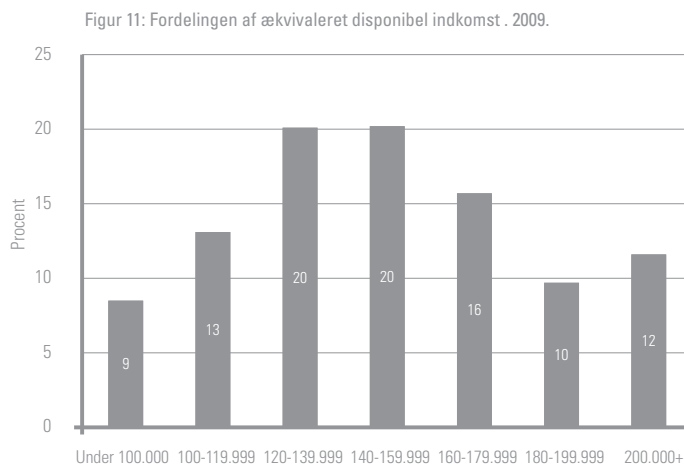
Den ækvivalerede familieindkomst er et bedre udtryk for en families økonomiske råderum end den disponible indkomst, fordi der er taget hensyn til, hvor mange personer, der skal leve af familiens indkomst (figur 11).

Den ækvivalerede indkomst i 2009 er koncentreret i intervallet 100.000 kr. til 200.000 kr. og er "pænt" spredt i dette interval. Der er 9 % af de enlige mødre, som har en ækvivaleret indkomst under 100.000 kr., mens 12 % har mere end 200.000 kr. Til sammenligning har 10 % af alle familier i Danmark under 100.000 kr. og 43 % har mere end 200.000 kr. i ækvivaleret disponibel indkomst.

Hvis vi skal se indkomsterne i et fattigdomsperspektiv, kan man henvise til to forskellige afgrænsninger, som almindeligvis anvendes i den danske debat.

- OECD: 50 % af den ækvivalerede medianindkomst (93.000 kr. i 2009)
- EU: 60 % af den ækvivalerede medianindkomst (risiko for fattigdom) (112.000 kr. i 2009)

Ifølge Danmarks Statistiks Statistikbank var medianindkomsten for ækvivaleret familieindkomst ca. 185.000 kr. i 2009⁴. Ifølge OECDs afgrænsning (50 %) bliver fattigdomsgrænsen 93.000 kr., mens den er 112.000 kr. ifølge EU's afgrænsning. (Tabel 1)

Kilde: Egne data

Det betyder at ca. 7 % af de enlige mødre har mindre end fattigdomsgrænsen. Til sammenligning har 8 % af alle familier i Danmark en ækvivaleret indkomst under OECDs fattigdomsgrænse. Når man benytter EU's grænse er 17 % af de enlige mødre i risiko for fattigdom, mens det er tilfældet med 16 % af alle familier. På den baggrund kan man konstatere, at der ikke er en større andel af fattige blandt enlige mødre, end i befolkningen som helhed.

En anden måde at betragte omfanget af fattigdom er ved at betragte den ækvivalerede disponible indkomst på personniveau. Det giver et lidt andet resultat. Dette kan gøres med data fra Danmarks Statistiks Statistikbank. I 2009⁴ var medianindkomsten ca. 200.000 kr. for alle personer. OECDs grænse var ca. 100.000 kr. og EU's grænse var ca. 120.000 kr.

Tabel 1: Procentdel af familier, der er fattige eller i risiko for fattigdom. 2009.
Ækvivaleret indkomst

	OECDs grænse (93.000 kr.)	EU's grænse (112.000 kr.)
Procentdel af alle familier	8 %	16 %
Procentdel af enlige mødre	7 %	17 %

Kilde: Statistikbanken og egne data

I den følgende tabel (Tabel 2) har vi vist procentdelen på personniveau, der ligger under fattigdomsgrænserne. Udover hele befolkningen på 15 år og derover er det også vist særskilt for aldersgruppen 30-49 år, fordi langt størstedelen af de enlige mødre befinder sig i denne aldersgruppe.

Tabellen viser, at der er lidt flere enlige mødre, der ligger under OECDs grænse, end personer i alt, mens der til gengæld er færre enlige mødre, der ligger under EU's grænse. Hvis vi begrænser os til at betragte de 30-49 årige, er der procentvis flere enlige mødre end befolkningen, der ligger under både OECDs og EU's fattigdomsgrænser.

På denne baggrund kan vi konkludere, at gruppen af enlige mødre har mindst lige så stor andel fattige, som i befolkningen som helhed. Forskellene afhænger dog lidt af opgørelsesmetoderne. I aldersgruppen 30-49 år er der dog flere enlige mødre, der er fattige end i befolkningen, som helhed.

Tabel 2: Procentdel af personer, der er fattige eller i risiko for fattigdom. 2009.
Ækvivaleret indkomst

	OECDs grænse (100.000 kr.)	EU's grænse (120.000 kr.)
Alle personer:		
Procentdel af alle personer (15 år+)	7 %	18 %
Procentdel af enlige mødre	9 %	16 %
Personer i alderen 30-49 år:		
Procentdel af alle personer	5 %	13 %
Procentdel af enlige mødre	9 %	16 %

Kilde: Statistikbanken og egne data

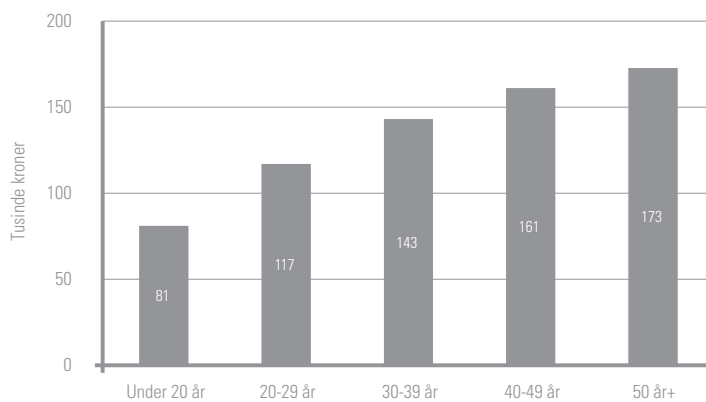
Spørgsmålet er hvilke indkomstmæssige forskelle, der er på grupper af enlige mødre. I figuren til højre (figur 12) vises forskellene på aldersgrupper med hensyn til ækvivaleret disponibel indkomst i 2009.

Figuren viser meget tydeligt, at indkomsten stiger med alderen. Det er de unge enlige mødre, som har de laveste indkomster. Enlige mødre over 50 år har således dobbelt så store gennemsnitsindkomster som enlige mødre under 20 år.

Der er andre forhold end alder, der kan have betydning for indkomsternes størrelse, eksempelvis arbejdsstilling og position på arbejdsmarkedet (figur 13).

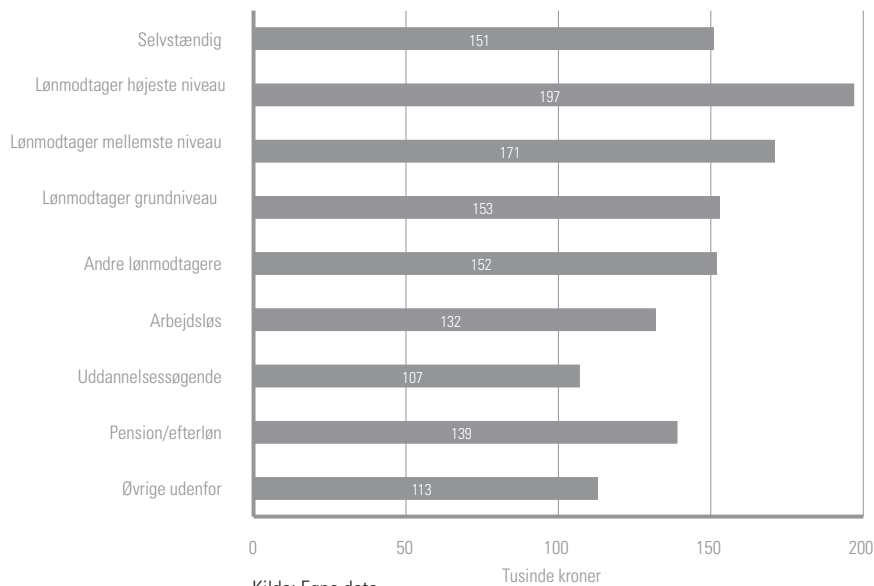

Figur 12: Gennemsnitlig ækvivaleret familieindkomst blandt enlige mødre i forskellige aldersgrupper. 2009

Kilde: Egne data

Figur 13: Gennemsnitlig ækvivaleret familieindkomst blandt enlige mødre. Socioøkonomisk gruppe. 2009

Kilde: Egne data

Enlige mødre der er lønmodtagere på højeste niveau, dvs. ledere og lønmodtagere med akademisk uddannelse, har væsentlig højere indkomst end andre grupper, efterfulgt af lønmodtagere på mellemste niveau (arbejdet forudsætter viden på mellemste niveau) og grundniveau (viden på grundniveau). De selvstændige ligger på niveau med lønmodtagere på grundniveau.

Pensionister og arbejdsløse ligger indkomstmæssigt lavere end lønmodtagere, men ligger højere end uddannelsessøgende og 'øvrige personer uden for arbejdsmarkedet' (fx kontanthjælpsmodtagere).

Vi kan altså konstatere, at der er betydelige indkomstforskelle mellem de enlige mødre, når man betragter den ækvivalerede, disponible familieindkomst, som er det bedste udtryk for familiens økonomiske formåen. Det er især de unge enlige mødre, der har lave indkomster, ligesom det helt klart er de enlige mødre uden for arbejdsmarkedet, der har de laveste indkomster, specielt de uddannelsessøgende og gruppen af 'øvrige uden for arbejdsmarkedet', som bl.a. omfatter kontanthjælpsmodtagere. Dette afspejler i høj grad strukturen på det danske arbejdsmarked og de sociale ydelsers niveau.

I sammenligning med andre familietyper har gruppen af enlige mødre betydeligt lavere indkomster end parfamilier med børn. Der er imidlertid ikke væsentlig flere enlige mødre, der falder under OECDs og EU's fattigdomsgrænser, i sammenligning med resten af befolkningen, bortset fra hvis man afgrænser sammenligningen til kun at omfatte de 30-49 årige. I denne aldersgruppe, hvor langt hovedparten af de enlige mødre befinder sig, er der en større andel af enlige mødre, der er "fattige" end i resten af befolkningen.

INDKOMSTOVERFØRSLER

Typen af overførsler

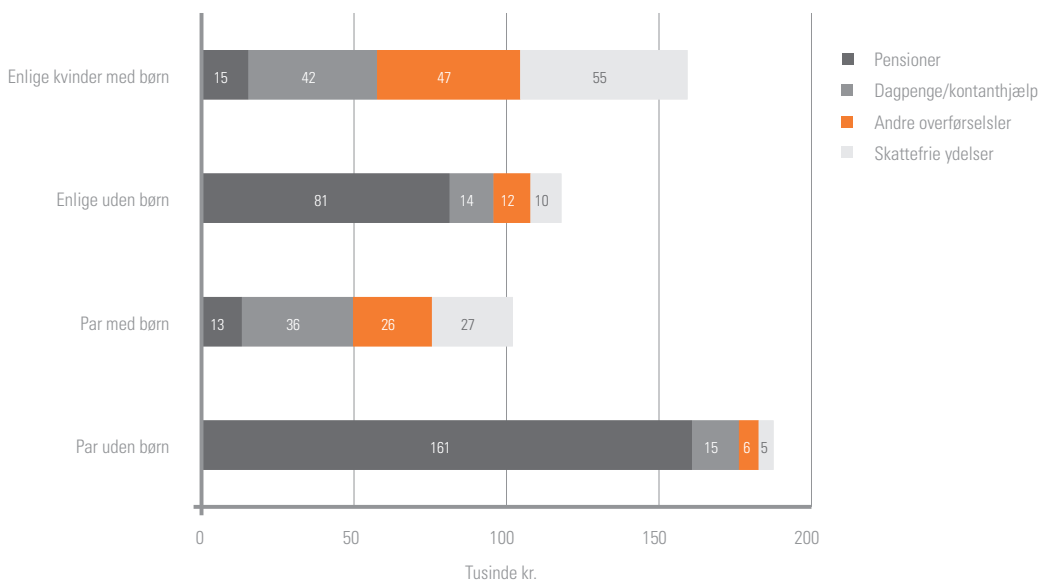
En del af indkomsterne består af overførselsindkomster. I figuren nedenfor (figur 14) sammenlignes de enlige mødre med andre familietyper. De er opdelt på fire hovedkategorier:

- Pensioner
- Dagpenge/kontanthjælp
- Andre overførselsindkomster, fx SU
- Skattefrie ydelser, fx boligstøtte og børnefamilieydelse og børnetilskud.

Figuren viser, at det er par uden børn, som gennemsnitligt modtager de største ydelser fra det offentlige, men det er helt overvejende i form af pensioner. Enlige uden børn modtager også mange penge i pensioner fra det offentlige.

Blandt de øvrige familietyper er enlige mødre den gruppe, som modtager flest offentlige ydelser. I 2011 modtog enlige mødre offentlige indkomstoverførsler for ca. 160.000 kr. i gennemsnit, mens parfamilier med børn kun modtog ca. 100.000 kr.

Figur 14: Offentlige indkomster og ydelser i forskellige familietyper. 2011.
Gennemsnitsbeløb i tusinde kroner

Kilde: Egne data

De enlige mødre modtager en bred vifte af overførsler, fx

- Familieydelser, dvs. børnefamilieydelse og børnetilskud
- Kontanthjælp
- Arbejdsløshedsdagpenge mv.
- Andre midlertidige ydelser, fx barselsdagpenge
- SU
- Boligyldelse

(Figur 15)

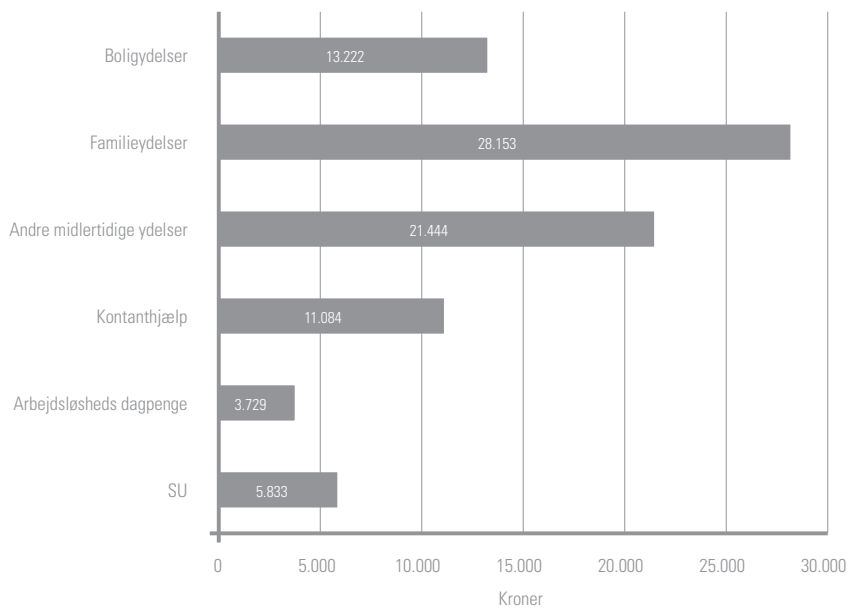
Samlet set modtog enlige mødre i gennemsnit 83.500 kr. i 2009 i forskellige overførsler. Det svarer til en fjerdedel af deres samlede indkomster (ekskl. lejeværdi mv.). Den største gruppe er familieydelser, som i 2009 i gennemsnit udgjorde ca. 28.000 kr. Boligyldelse udgjorde ca. 13.000 kr. Kontanthjælp ca. 11.000 kr. Arbejdsløshedsdagpenge var kun knap 6.000 kr., mens andre midlertidige ydelser, fx syge- og barselsdagpenge, udgjorde ca. 21.000 kr. i 2009. SU og arbejdsløshedsdagpenge udgjorde kun nogle få tusinde kroner (figur 16).

Figuren viser, at det mest er overførsler i form af dagpenge, kontanthjælp osv., som spiller den største rolle for de enlige mødre, efterfulgt af familieydelser, fx børnefamilieydelse og børnetilskud, og endelig boligstøtte.

Figuren viser også meget klart, at det er gruppen udenfor arbejdsmarkedet, fx kontanthjælpsmodtagere, som modtager flest offentlige ydelser. Gruppen af arbejdsløse modtager også mange offentlige ydelser. Det er især indkomstoverførslerne, fx kontanthjælp og dagpenge, der er store for disse grupper.

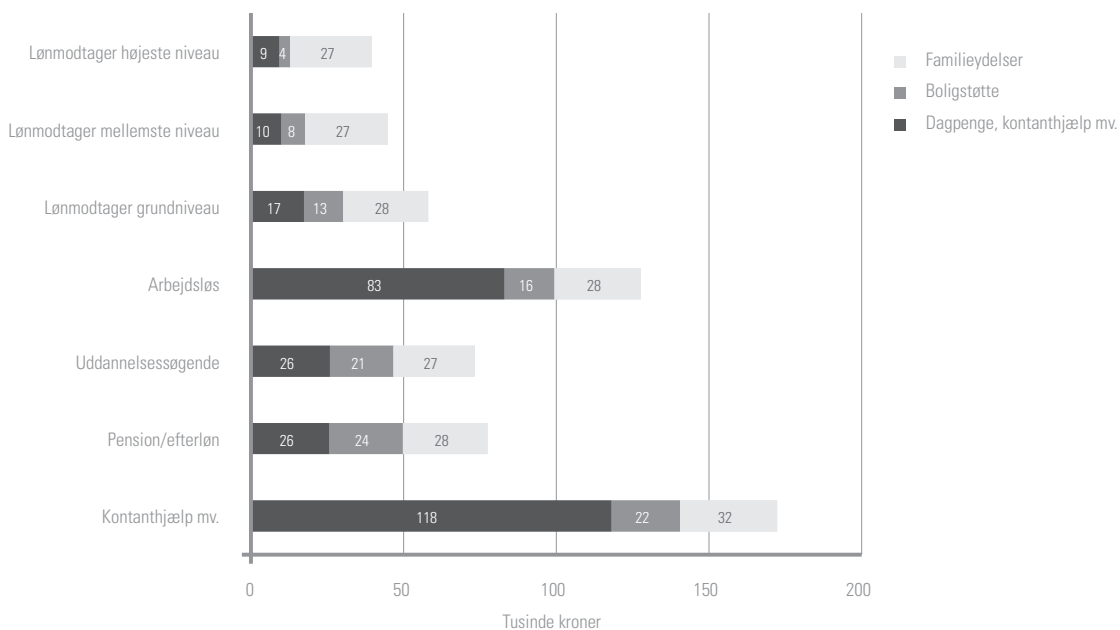
De øvrige socioøkonomiske grupper modtager kun ret begrænsede ydelser, og tendensen er tydelig, at jo bedre arbejdsmarkedsplacering, og dermed høje arbejdsindkomster, des færre offentlige ydelser modtager man. De bedre stillede modtager næsten udelukkende familieydelser i form af børnefamilieydelse og børnetilskud. Disse ydelser er ikke indtægtsreguleret og man bemærker, at næsten alle grupper modtager stort set samme beløb – ca. 28.000 kr.

Figur 15: Overførselsindkomster. Gennemsnitsbeløb. 2009

Kilde: Egne data

Figur 16: Offentlige ydelser opdelt efter socioøkonomisk gruppe. Gennemsnitsbeløb. 2009

Kilde: Egne data

Modtagelse af kontanthjælp

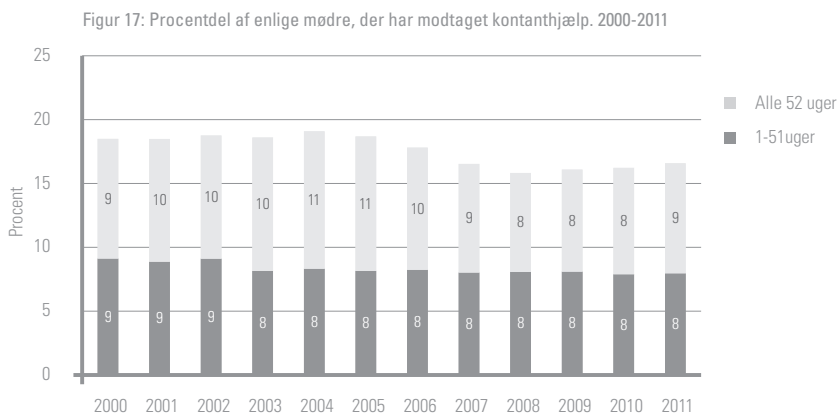
Enlige mødre er den familietype, der oftest modtager kontanthjælp. 15-20 % af alle enlige mødre modtager kontanthjælp, og ca. 10 % modtager kontanthjælp hele året. I 2011 modtog 23.700 enlige mødre kontanthjælp hele året, mens 11.400 modtog kontanthjælp en del af året. (figur 17).

Selv om procentdelen på kontanthjælp har været relativt stabil, har der imidlertid været et mindre fald i slutningen af perioden. Efter et fald i den beskæftigelsesmæssigt gode periode 2004-2008, har niveauet været ret stabilt i de senere år. Dette skal ses på baggrund af, at der har været en stigning i antallet af enlige mødre på næsten 25 % i perioden.

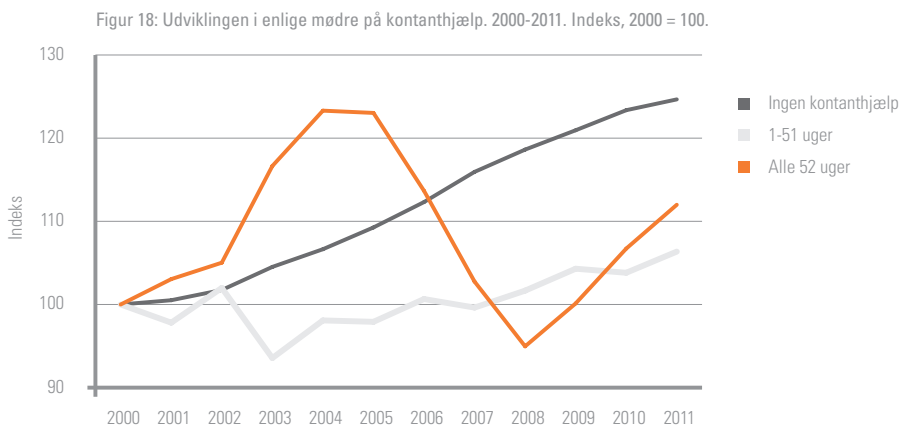
I den anden figur (figur 18) kan vi følge udviklingen nærmere, fordi tallene er omregnet til et indeks. Her kan man følge den procentvise udvikling i de forskellige kategorier.

Figuren viser meget forskellige forløb for de forskellige kategorier. Først og fremmest har der været en stabil stigning i antallet af enlige mødre, der ikke modtager kontanthjælp i hele perioden. For det andet har der været et næsten uændret antal enlige mødre, der har modtaget kontanthjælp i en del af året. For det tredje har antallet, der har modtaget kontanthjælp hele året varieret med konjunkturerne. Der har været en stigning i 2000-2004, derefter et fald i den beskæftigelsesmæssigt gode periode 2005-2008, og endelig en stigning i den dårlige periode 2008-2011.

Det interessante er således, at det tilsyneladende lykkes at reducere den langvarige kontanthjælp, når det går beskæftigelsesmæssigt godt, mens den korterevarende kontanthjælp ikke er særligt konjunkturfølsom. Det tyder altså på, at det er muligt at reducere antallet af langvarige kontanthjælpsmodtagere, hvis beskæftigelsen generelt er god i samfundet.

Kilde: Statistikbanken

Kilde: Statistikbanken

FOREBYGGENDE FORANSTALTNINGER

Der er en lang række foranstaltninger, som de sociale myndigheder kan benytte i forhold til børn og unge.

Disse kan opdeles i to hovedkategorier:

- Anbringelser
- Forebyggende foranstaltninger

Disse foranstaltninger kan igen opdeles i en lang række underkategorier, som er vist i følgende tabel. Der er tale om foranstaltninger og ikke personer eller familier. Hver person og hver familie kan godt have modtaget flere foranstaltninger, og det har de typisk.

Den hyppigst anvendte foranstaltning er aflastningsophold, som udgør 18 % af alle foranstaltningerne, efterfulgt af ophold på døgninstitutioner, som udgør 17 % og familiepleje med 15 %. 10 % af foranstaltningerne er en fast kontaktperson og 7 % er en personlig rådgiver. 8 % er ophold på efterskole eller kostskole samt økonomisk støtte hertil.

Tabel 3: Antal foranstaltninger for børn og unge blandt enlige mødre i perioden 2001-2009.

	Antal	Procent
Anbringelser		
Døgninstitution	29.178	17
Familiepleje	24.643	15
Efterskole/kostskole mv.	13.426	8
Eget værelse mv.	10.208	6
Socialpædagogisk opholdssted mv.	9.935	6
Forebyggende foranstaltninger		
Aflastningsophold	30.506	18
Fast kontaktperson	16.279	10
Økonomisk støtte til efterskole o.l.	13.111	8
Personlig rådgiver	11.576	7
Henstilling om døgnpleje	4.361	3
Praktikophold hos arbejdsgiver	3.663	2
I alt	168.192	100

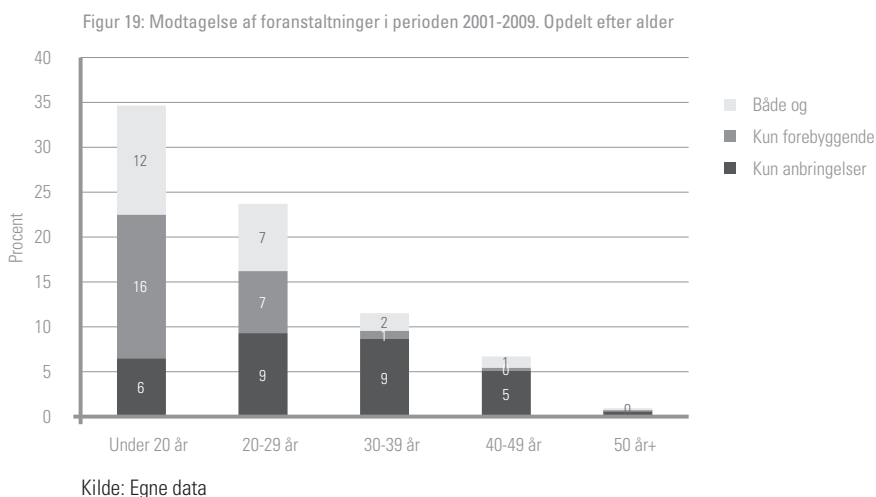
Kilde: Egne data

Antallet af foranstaltninger er ikke det samme som antallet af personer og enlige mødre. Hvis man opgør foranstaltningerne i forhold til enlige mødre, viser det sig, at 9 % af de enlige mødre i 2009 havde modtaget mindst én foranstaltning i perioden 2001-2009. 8 % havde fået foretaget anbringelser, mens 3 % havde modtaget forebyggende foranstaltninger. Der var 2 %, der havde modtaget både anbringelser og forebyggende foranstaltninger.

Der er imidlertid visse forskelle med hensyn til alder og social stilling, som er vist i de følgende figurer.

Figuren (figur 19) viser, at alderen spiller en stor rolle. En tredjedel af de unge enlige mødre under 20 år har modtaget en eller anden foranstaltning, og næsten en fjerdedel af dem i alderen 20-29 år. Derimod er der kun nogle få af de enlige mødre over 40 år, der har modtaget en foranstaltning. Der er især tale om forebyggende foranstaltninger, mens der er meget mindre aldersforskelle i anbringelserne.

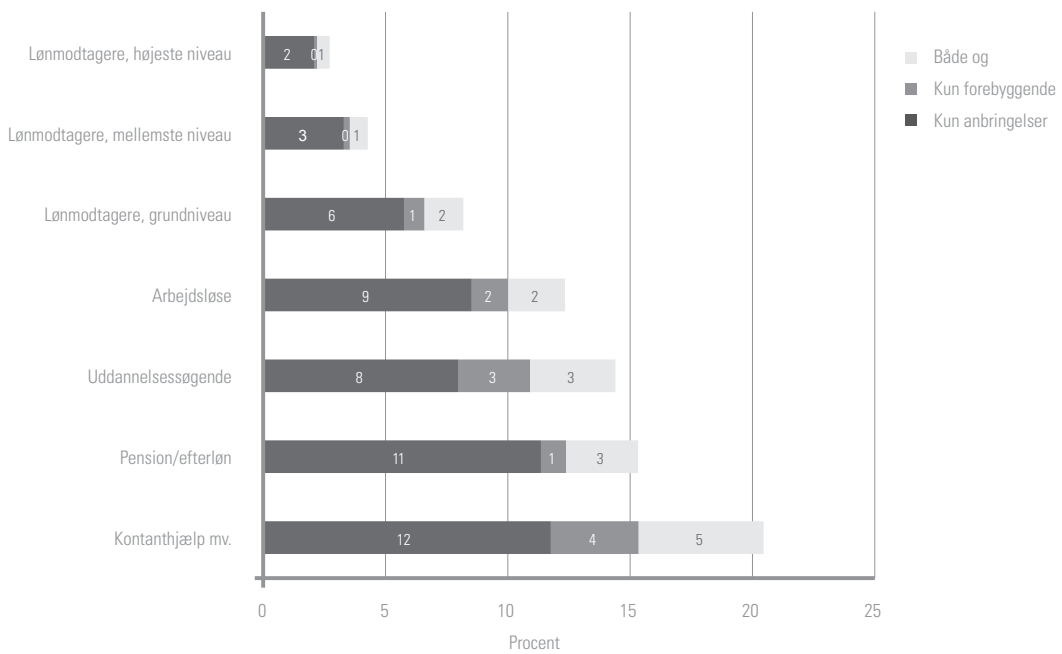

Der er også betydelige socioøkonomiske forskelle mellem de enlige mødre, som det fremgår af følgende figur.

Figuren viser (figur 20), at der er meget markante socioøkonomiske forskelle, når det handler om anbringelser og forebyggende foranstaltninger. Det er især enlige mødre udenfor arbejdsmarkedet, der har modtaget anbringelser og forebyggende foranstaltninger. Gruppen af kontanthjælpsmodtagere mv. er den gruppe, som oftest har modtaget B&U-foranstaltninger – godt 20 %, og det gælder også, selv om kontanthjælpsmodtagerne er i aktivering eller ledige.

Samlet set kan vi konstatere, at ca. 10 % af de enlige mødre i 2009 har modtaget en eller anden B&U-foranstaltning i perioden 2001-2009. Det er især anbringelser af børn, der er tale om. 9 % har modtaget anbringelser, mens kun 3 % har modtaget forebyggende foranstaltninger og kun 2 % har modtaget både forebyggende foranstaltninger og anbringelser. Det er helt tydeligt de socialt svageste, som har modtaget B&U-foranstaltninger. Kontanthjælpsmodtagerne ligger højest, mens enlige mødre i beskæftigelse ret sjældent har modtaget B&U-foranstaltninger. Mere end 20 % af kontanthjælpsmodtagerne har modtaget en B&U-foranstaltning.

Figur 20: Procentdel af enlige mødre, der har modtaget foranstaltninger i perioden 2001-2009. Opdelt på socioøkonomisk gruppe i 2009

Kilde: Egne data

HVORDAN ER DET GÅET DE ENLIGE MØDRE I 2001?

I vore analyser har vi også interesseret os for, hvordan det går de enlige mødre over tid, fx i løbet af perioden 2001-2009, som vi har data for. Vi tager udgangspunkt i alle dem, der var enlige mødre i 2001. Vi analyserer især deres samlivssituation og deres sociale situation.

Samlivssituation i 2009

I 2001 var alle de enlige mødre reelt enlige og boede sammen med et barn under 25 år. Men i 2009 lever en tredjedel af disse enlige mødre i parfamilier, mens to tredjedele stadig er enlige – 17 % lever i et ægteskab og 16 % lever i et papirløst parforhold (figur 21).

Der er altså en vis samlivsmobilitet i gruppen af enlige mødre. Men spørgsmålet er, om det er bestemte grupper, som forbliver enlige.

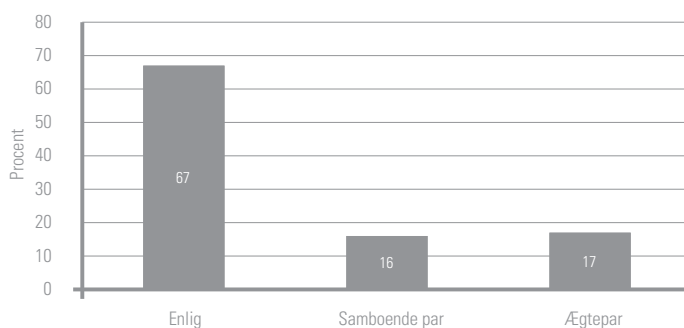
Figuren (figur 22) viser, at halvdelen af de unge enlige mødre (under 30 år i 2001) har indgået ægteskab eller papirløst samliv i 2009. Derimod er der ikke så mange af de ældre, der har skiftet deres status som enlig ud med et parforhold i 2009.

Figuren (figur 23) viser, at de beskæftigede og de uddannelsessøgende oftest lever i ægteskab eller papirløst samliv i 2009. Hvorimod pensionister og kontanthjælpsmodtagere mv. sjældent indgår ægteskab eller papirløst samliv. Især pensionister forbliver enlige, hvilket kan skyldes en alders-effekt.

Vi kan derfor konstatere, at alder og socioøkonomisk situation har en stor betydning for, om de enlige mødre vedbliver med at være enlige.

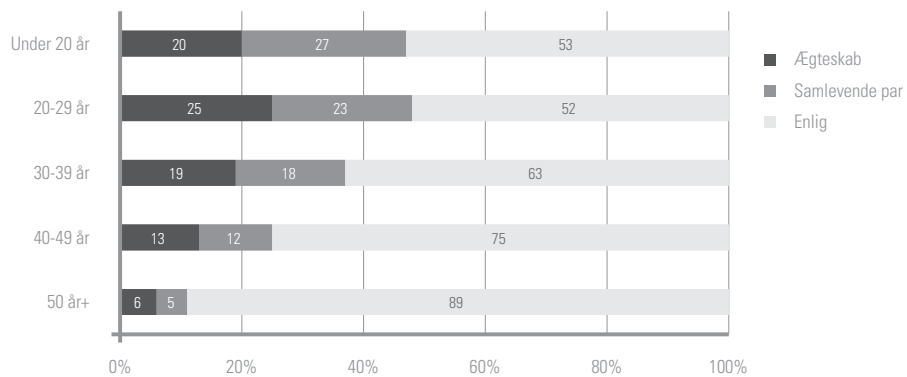
Der er altså en tredjedel af dem, der i 2001 var enlige mødre, som i 2009 enten har indgået ægteskab eller lever i et papirløst forhold. Det er oftest de unge, der indgår parforhold, ligesom der er visse sociale forskelle. Især beskæftigede og uddannelsessøgende indgår parforhold, mens pensionister og andre udenfor arbejdsmarkedet i højere grad forbliver enlige.

Figur 21: Enlige mødre i 2001 opdelt samlivssituation i 2009

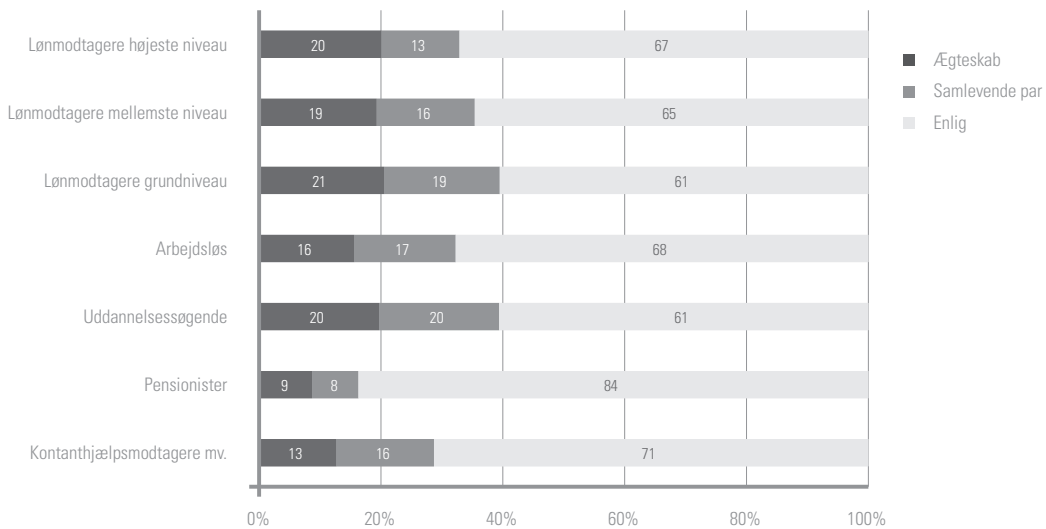
Kilde: Egne data

Figur 22: Enlige mødre i 2001 fordelt efter deres samlivskategori i 2009.
Aldersgrupper i 2001.

Kilde: Egne data

Figur 23: Enlige mødre i 2001 fordelt efter deres samlivssituation i 2009.
Socioøkonomiske grupper i 2001

Kilde: Egne data

Forsørgelsessituationer

Et vigtigt spørgsmål er, hvordan det går de enlige mødre beskæftigelsesmæssigt i perioden efter 2001. I den følgende figur er vist, hvor stor en procentdel af de enlige mødre fra 2001, som er i beskæftigelse i de forskellige efterfølgende år. De er opdelt efter deres beskæftigelsesmæssige situation i 2001 (figur 24).

Figuren viser, at de beskæftigede i vidt omfang bliver ved med at være selvforsørgende og i beskæftigelse, bortset fra at der i sidste del af perioden, efter krisens start i 2008, har været faldende beskæftigelse.

Figuren viser også det tydelige billede, at de der var under uddannelse i 2001 efterhånden er blevet færdige og har fået job. De har dog ikke nået samme niveau, som de, der var beskæftiget i 2001.

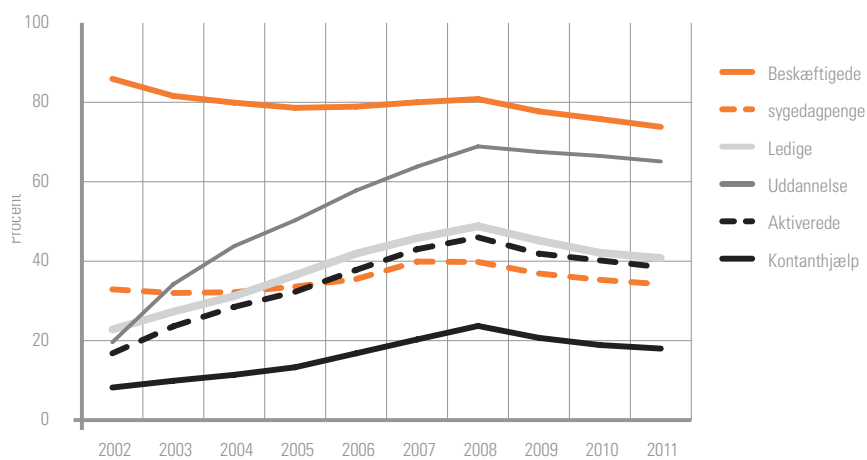
De aktiverede, de ledige og dem på sygedagpenge har haft næsten ens forløb. Det er kun ca. 40 % af dem, der kommer i beskæftigelse.

Endelig er kontanthjælpsmodtagerne en meget dårligt stillet gruppe blandt de enlige mødre. Det er kun ca. 20 % af dem, der kommer i beskæftigelse (figur 25).

Figuren viser bl.a., at de helt unge enlige mødre ikke kommer så godt ud af det, rent beskæftigelsesmæssigt, som de andre aldersgrupper. Derimod er aldersgrupperne fra 30-49 år relativt godt stillet beskæftigelsesmæssigt.

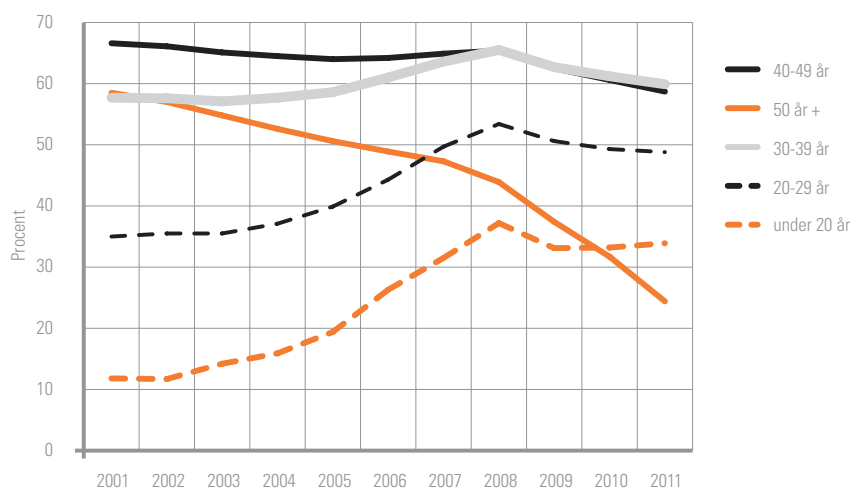
Det er imidlertid interessant at de 20-29 årige enlige mødre bliver ved med at have en beskæftigelsesprocent, der er lavere end de 30-49 årige i 2009. Det kan tolkes i retning af, at de, der er enlige mødre i en ung alder, senere klarer sig lidt dårligere rent beskæftigelsesmæssigt. Det handler måske om, at de ikke opnår en erhvervsuddannelse, fordi de er blevet enlig mor.

Figur 24: Procentdel i beskæftigelse i forskellige år. Udgangssituation i 2001.

Kilde: Egne data

Figur 25: Procentdel i beskæftigelse i forskellige år. Opdelt på alder i 2001.

Kilde: Egne data

UDSATTE ENLIGE MØDRE

I det foregående har vi analyseret de enlige mødre i forhold til en række aspekter af deres levevilkår, herunder økonomi og beskæftigelse. Der er en stor variation i gruppen af de enlige mødre, hvor nogle er velstillede og velfungerende, mens andre har en række problemer. Især er der en gruppe udsatte enlige mødre, som har en lav indkomst. Denne gruppe kan have svært ved at klare sig, fordi de er eneforsørgere og samtidig har få økonomiske muligheder.

Karakteristik af de udsatte

Vi vil i dette afsnit afgrænse en gruppe af udsatte enlige mødre, som dem der har en ækvivaleret disponibel indkomst på mindre end 120.000 kr. i 2009. Denne indkomstgrænse svarer til, at den nederste tredjedel af de enlige mødre karakteriseres som udsatte. I de følgende tabeller er vist tre indkomstgrupper:

- Under 120.000 kr.
- 120.000 – 199.999 kr.
- 200.000 kr. eller mere

Disse indkomstgrupper er en ret pragmatisk opdeling, som illustrerer nogle indkomstforskelle på gruppen af enlige mødre. Men det er samtidig en opdeling, som illustrerer forskelle på andre områder, fx mht. uddannelse, socio-økonomisk gruppe, etnisk baggrund og alder – se følgende tabel.

De enlige mødre med de laveste indkomster er især karakteriseret ved at:

- være unge
- at have anden etnisk baggrund end dansk
- ikke at have en erhvervsuddannelse
- være udenfor arbejdsstyrken
- være arbejdsløse
- være under uddannelse
- modtage kontanthjælp

De mere velstillede enlige mødre er karakteriseret ved at være:

- ældre (mere end 40 år)
- have dansk baggrund
- have en erhvervsuddannelse
- være lønmodtager på højeste/mellemste niveau

I det følgende ser vi nærmere hvordan det er gået de udsatte enlige mødre over en længere periode, dvs. fra 2001 til 2009.

Tabel 4: Udsatte enlige mødre opdelt på alder, etnisk gruppe, socioøkonomisk gruppe. 2009.

		Ækvivaleret indkomst:			I alt
		Mindre end 120.000 kr.	120-199.999 kr.	200.000 kr. +	
Alder:	50 år+	6 %	10 %	20 %	10 %
	40-49 år	32 %	48 %	60 %	46 %
	30-39 år	39 %	35 %	20 %	34 %
	20-29 år	23 %	7 %	1 %	10 %
	Under 20 år	1 %	0 %	0 %	0 %
	I alt	100 %	100 %	100 %	100 %
Etnisk baggrund:	Danmark	74 %	89 %	94 %	86 %
	EU-lande mv.	3 %	2 %	2 %	2 %
	Øvrige Europa mv.	6 %	3 %	2 %	4 %
	Øvrige verden	16 %	6 %	2 %	8 %
	I alt	100 %	100 %	100 %	100 %
Uddannelse:	Ingen erhvervsuddannelse	61 %	33 %	15 %	37 %
	Har en erhvervsuddannelse	39 %	67 %	85 %	63 %
	I alt	100 %	100 %	100 %	100 %
Socioøkonomisk gruppe:	Selvstændig	6 %	2 %	6 %	3 %
	Højeste niveau lønmodtagere	2 %	10 %	36 %	11 %
	Mellemste niveau lønmodtagere	6 %	22 %	29 %	19 %
	Grundniveau lønmodtagere	17 %	33 %	17 %	28 %
	Andre/uoplyst lønmodtagere	8 %	11 %	7 %	10 %
	Arbejdsløs	8 %	5 %	2 %	5 %
	Uddannelsessøgende	7 %	1 %	0 %	2 %
	Pension/efterløn	6 %	6 %	2 %	5 %
	Øvrige udenfor arbejdsstyrken	41 %	11 %	2 %	16 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %	
Beskæftigelsessituation:	Ingen ydelse/beskæftigelse	36 %	67 %	89 %	62 %
	Uddannelse	11 %	3 %	1 %	4 %
	Ledige på dagpenge	5 %	5 %	2 %	4 %
	Aktivering	12 %	6 %	1 %	7 %
	Modtager kontanthjælp mv.	17 %	6 %	1 %	7 %
	Pension	10 %	8 %	3 %	8 %
	Øvrige	15 %	14 %	6 %	14 %
	I alt	100 %	100 %	100 %	100 %

Kilde: Egne data

Hvordan gik det de udsatte enlige mødre fra 2001?

Som tidligere nævnt (figur 21) er der 33 % af de enlige mødre fra 2001, der ikke længere var enlige i 2009, fordi de havde etableret sig i et parforhold – enten i ægteskab eller i papirløst forhold. Derudover var der 28 %, som stadig var enlige, men deres børn var flyttet hjemmefra. Tilbage er der 35 %, som stadig har status af enlig mor i 2009.

Figuren (figur 26) viser også, at der er forskel på, hvilken familiemæssig status de forskellige indkomstgrupper opnår i 2009. En stor del af de enlige mødre med lav indkomst i 2001 var fortsat enlige mødre i 2009, mens dem med høj indkomst i højere grad var fortsat enlige, men børnene var flyttet.

Til gengæld var der ca. en tredjedel i alle indkomstgrupperne, som havde indgået parforhold i 2009.

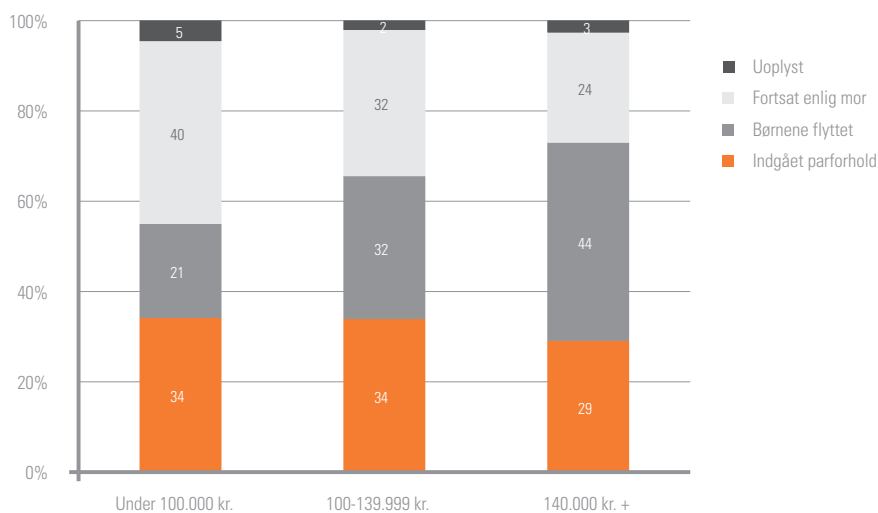
Forklaringen på dette mønster kan være en slags alderseffekt, idet de unge enlige mødre har lavere indkomst end de ældre, og samtidig har de ældre enlige mødre større børn end de unge. Det er derfor naturligt, at en stor del af de ældre enlige mødre vil have oplevet, at deres børn er flyttet i 2009.

En særlig sårbar gruppe af enlige mødre er dem, der fortsat er enlige mødre i 2009 og som samtidig har en lav indkomst, dvs. mindre end 120.000 kr. pr. år i ækvivaleret indkomst. Denne gruppe er på 14 % af alle dem, der var enlige mødre i 2001. Hvis man yderligere kræver, at de også i 2001 havde lav indkomst (under 100.000 kr.), så er 10 % af alle de enlige mødre meget udsatte.

Figuren (figur 27) viser, at der er meget stor forskel på indkomstgrupperne, hvordan det går dem rent indkomstmæssigt. De enlige mødre, som i 2001 havde under 100.000 kr. i ækvivaleret indkomst, var 22 % i 2009 i en sårbar gruppe, der både var enlig mor og havde lav indkomst, mens det kun var tilfældet for 2 % af dem med relativt høje indkomster i 2001.

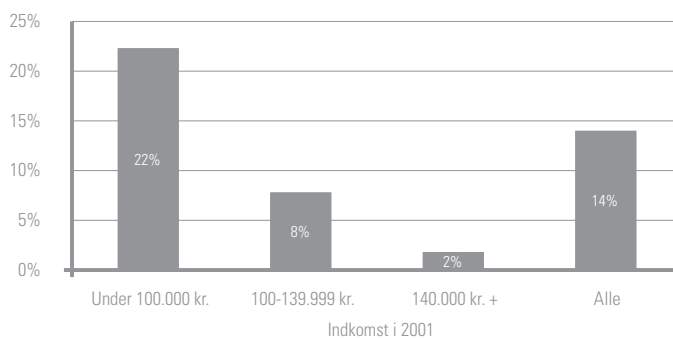
Der er væsentlig forskel på, om man har en erhvervsuddannelse. 20 % af dem uden erhvervsuddannelse var i en sårbar situation i 2009, mens det kun var tilfældet for 9 % af dem med en erhvervsuddannelse (figur 28).

Figur 26: Enlige mødre i 2001 i forskellige indkomstgrupper, fordelt efter familiemæssig status i 2009. Procent

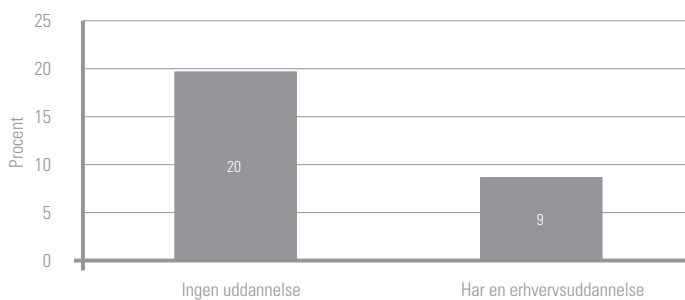
Kilde: Egne data

Figur 27: Procentdel af enlige mødre i 2001, som i 2009 var enlige mødre og havde lav indkomst. Opdelt efter indkomst i 2001.

Kilde: Egne data

Figur 28: Procentdel af uddannelsesgrupper, der er i en sårbar situation i 2009.

Kilde: Egne data

Der er meget stor forskel på de socioøkonomiske grupper. Figuren viser helt tydeligt, at de enlige mødre på kontanthjælp i 2001, havde stor risiko for at være i en udsat gruppe i 2009. Det gælder for ca. 40 %, uanset om de var i aktivering eller ledige eller blot modtog passiv kontanthjælp.

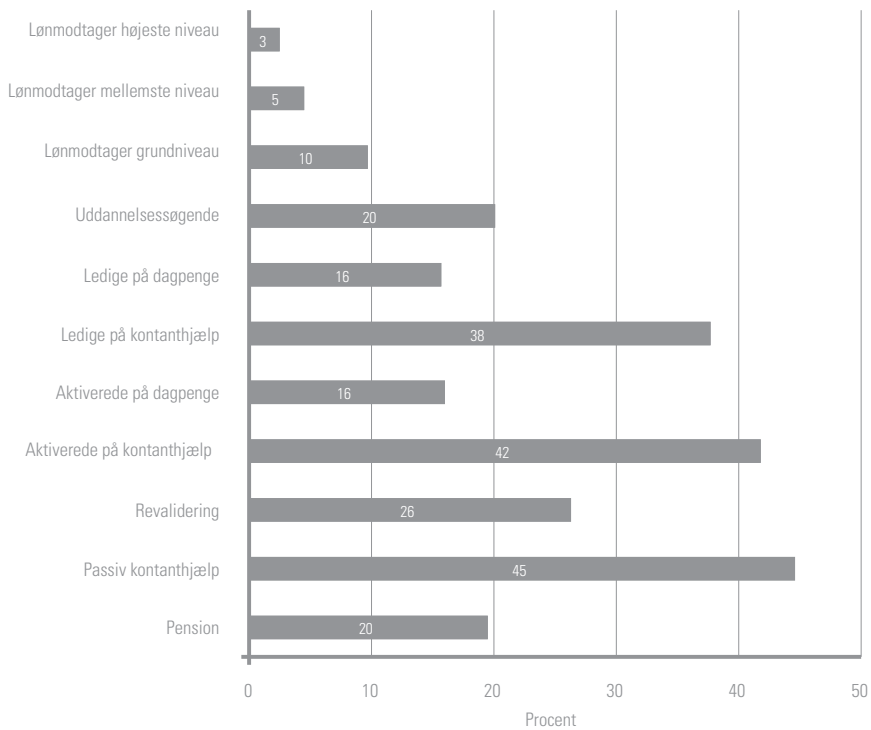
I den anden ende af spektret er der kun nogle få procent af lønmodtagerne, der var i en udsat gruppe i 2009, især hvis de var lønmodtager på højeste eller mellemste niveau.

Gruppen af udsatte enlige mødre består i høj grad kontanthjælpsmodtagere. Hvis man tager den gruppe, som er særligt udsatte (en indkomst under 120.000 kr. i 2009), så har 14 % af dem været på kontanthjælp hele tiden i perioden 2001-2009, og 23 % af dem har været på kontanthjælp i 5-8 år.

I sammenligning med de enlige mødre, som har en mellemindkomst eller en høj indkomst, er der meget store forskelle, idet dem med høj indkomst næsten ikke har været på kontanthjælp og dem med mellemindkomst har været det i en begrænset tid. Men man kan også se, at en tredjedel af de udsatte enlige mødre slet ikke har været på kontanthjælp.

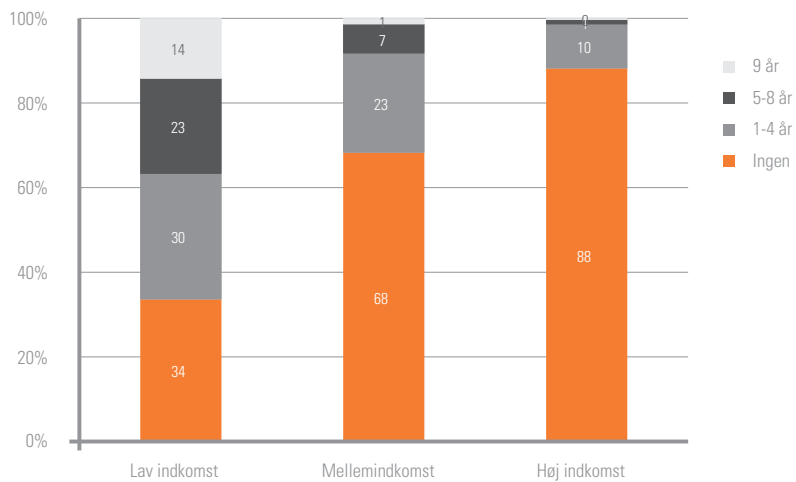
Kontanthjælp er altså en stor del af de udsatte enlige mødres forsørgelsesgrundlag. Nogle af dem har endda været på kontanthjælp hele tiden i en niårig periode.

Figur 29: Procentdel af forskellige socioøkonomiske grupper i 2001, der var i en sårbar situation i 2009.

Kilde: Egne data

Figur 30: Antal år på kontanthjælp i perioden 2001-2009 i grupper af fortsat enlige mødre

Kilde: Egne data

SAMMENFATNING

I 2012 var der 144.222 familier, som bestod af en enlig kvinde med hjemmeboende børn, mens der var 30.782 familier, som bestod af en enlig mand med hjemmeboende børn. I løbet af de sidste 10 år er der sket en markant stigning. I perioden 2000-2012 steg antallet af familier med en enlig kvinde med børn således med 23 %. I perioden inden 2000 var antallet af enlige mødre relativt stabilt. Hvad er årsagen til denne markante stigning i antallet af enlige fædre og mødre?

Det er ikke muligt at forklare stigningen i antal enlige mødre med befolkningsstatistikken. Der har ikke været tale om særligt store årgange af kvinder i den fødedygtige alder. Fødselstallet er ikke steget. Antallet af skilsmisser har været konstant. Det er heller ikke væsentlige ændringer i kvindernes stilling i samfundet, fordi de allerede er indtruffet for flere år siden. Muligvis er det en trend, at det er blevet mere moderne at være enlig mor, herunder at gøre brug af kunstig befrugtning. I 2010 blev 8 % af fødselsårgangen således undfanget ved kunstig befrugtning, og der er tale om en støt stigning gennem 10 år. På den anden side viser værdiundersøgelsen, at parforholdet stadig er i høj kurs. Indtil videre kan den markante stigning i antallet af enlige kvinder derfor ikke uden videre forklares.

Hvis man sammenligner gruppen af enlige mødre i 2001 og 2009 kan man især konstatere, at gruppen af enlige mødre gennemgående er blevet ældre – endda en relativt markant ændring. Desuden er der flere, der har mere end et barn, ligesom der også er flere, der har anden etnisk baggrund end dansk. Gruppen af enlige mødre bor i 2009 oftere i ejerboliger og i parcelhuse, i sammenligning med 2001.

Når det handler om de enlige mødres socioøkonomiske placering, er der især kommet flere lønmodtagere på høje- og mellemste niveau, mens der er færre lønmodtagere på grundniveau. Derimod er der ikke sket nævneværdige ændringer i den gruppe, der er uden for arbejdsmarkedet. Den procentdel der er selvforsørgende har været stigende i perioden 2001 til 2009, mens der til gengæld er blevet færre arbejdsløse, færre på kontanthjælp og færre i aktivering. Samlet set tegner der sig et billede af, at gruppen af enlige mødre både er blevet ældre og samtidig mere ressourcestærk. De klarer sig tilsyneladende også bedre på arbejdsmarkedet.

Ifølge Danmarks Statistiks indkomststatistik for 2011 havde enlige kvinder med børn en gennemsnitlig årlig samlet indkomst på 389.000 kr., en disponibel indkomst på 269.000 kr. og en ækvivaleret disponibel indkomst på 172.000 kr. efter at vi har korrigeret for familiesammensætning.

I en sammenligning med andre familietyper viser det sig, at enlige mødre generelt har væsentligt lavere indkomster end par med børn. Par med børn har dobbelt så høje disponible indkomster i sammenligning med enlige mødre, men "kun" 50 % højere ækvivaleret indkomst, efter man har korrigeret for familiesammensætning. Samlet set har enlige mødre de laveste ækvivalerede indkomster, men de ligger på samme niveau, som enlige uden børn.

Der er også undersøgelser, der viser, at enlige med børn oplever større problemer med økonomien, end parfamilier med børn. Desuden er der flere enlige med børn der synes, at boligudgiften er en (tung) byrde. Det er altså tydeligt,

at de enlige med børn oplever deres økonomiske situation som klart dårligere end parfamilier med børn. De subjektive mål understøtter demed de mere objektive mål for indkomster.

Vores analyser viser, at der er betydelige indkomstforskelle mellem de enlige mødre, når man betragter den ækvivalente, disponible familieindkomst, som er det bedste udtryk for familiens økonomiske formåen. Det er især de unge enlige mødre, der har lave indkomster, ligesom det helt klart er de enlige mødre uden for arbejdsmarkedet, der har de laveste indkomster, specielt de uddannelsessøgende og gruppen af 'øvrige uden for arbejdsmarkedet', som bl.a. omfatter kontanthjælpsmodtagere. Dette afspejler i høj grad strukturen på det danske arbejdsmarked og de sociale ydelsers niveau.

I sammenligning med andre familietyper har gruppen af enlige mødre ret lave indkomster, og parfamilier med børn har væsentlig højere gennemsnitsindkomster end enlige mødre. Der er imidlertid ikke væsentlig flere enlige mødre, der falder under OECDs og EU's fattigdomsgrænser, i sammenligning med resten af befolkningen, bortset fra hvis man afgrænser sammenligningen til kun at omfatte de 30-49 årige. I denne aldersgruppe, hvor langt hovedparten af de enlige mødre befinder sig, er der en større andel af enlige mødre, der er "fattige" end i resten af befolkningen.

Når man ser bort fra pensionister er enlige mødre den gruppe i samfundet, som modtager flest offentlige ydelser. I 2011 var det samlet set 159.000 kr. i gennemsnit. Enlige fædre modtog kun 100.000 kr. og det samme modtog

parfamilier med børn. Den største gruppe er familieydelse, dernæst kommer boligydelse og kontanthjælp.

Analyserne viser også, at det er de unge enlige mødre, som modtager de største beløb i ydelser fra det offentlige, især det gælder dagpenge, kontanthjælp mv., men ydelserne aftager med alderen. Familieydelse og boligstøtte varierer ikke så meget mellem aldersgrupperne, men hænger især sammen med antallet af børn.

Enlige mødre er den familietype, der oftest modtager kontanthjælp. 15-20 % af alle enlige mødre modtager kontanthjælp, og ca. 10 % modtager kontanthjælp hele året. I 2011 modtog 23.700 enlige mødre kontanthjælp hele året, mens 11.400 modtog kontanthjælp en del af året. Procentdelen på kontanthjælp har været relativt stabil. Der har imidlertid været et mindre fald i slutningen af perioden. Efter et fald i den beskæftigelsesmæssigt gode periode 2004-2008, har niveauet været meget stabilt i de senere år. Det er især den langvarige kontanthjælp, der har varieret med konjunkturerne.

Der er en lang række foranstaltninger, som de sociale myndigheder kan benytte i forhold til børn og unge. Disse kan opdeles i to hovedkategorier:

- Forebyggende foranstaltninger
- Anbringelser

Disse foranstaltninger kan igen opdeles i en lang række underkategorier. Den hyppigst anvendte foranstaltning er aflastningsophold, som udgør 18 % af alle foranstaltning-

gerne, efterfulgt af ophold på døgninstitutioner, som udgør 17 % og familiepleje med 15 %. 10 % af foranstaltningerne er en fast kontaktperson og 7 % er en personlig rådgiver. 8 % er ophold på efterskole eller kostskole samt økonomisk støtte hertil.

Hvis man opgør foranstaltningerne i forhold til enlige mødre, viser det sig, at 9 % af de enlige mødre i 2009 havde modtaget mindst én foranstaltning i perioden 2001-2009. 8 % havde fået foretaget anbringelser, mens 3 % havde modtaget forebyggende foranstaltninger. Der var 2 %, der havde modtaget både anbringelser og forebyggende foranstaltninger.

De unge enlige mødre har meget oftere modtaget en foranstaltning end de ældre, og det er især forebyggende foranstaltninger. Derimod er der mindre forskelle i anbringelser. Det er især enlige mødre udenfor arbejdsmarkedet, der har modtaget anbringelser og forebyggende foranstaltninger. Gruppen 'øvrige udenfor' består bl.a. af kontanthjælpsmodtagere, og det er den gruppe, som oftest har modtaget B&U-foranstaltninger – ca. 20 %.

Et vigtigt spørgsmål er, hvordan det går de enlige mødre i perioden mellem 2001 og 2009. Det viser sig, at de beskæftigede i vidt omfang bliver ved med at være selvforsørgende og i beskæftigelse, bortset fra at der i sidste del af perioden, efter krisens start i 2008, har været faldende beskæftigelse. Det er imidlertid kun ca. 40 % af de aktiverede, der kommer i beskæftigelse. Kontanthjælpsmodtagerne er den dårligst stillede gruppe blandt de enlige mødre, idet kun ca. 20 % af dem kommer i beskæftigelse.

Der er 33 % af de enlige mødre fra 2001, der ikke længere var enlige i 2009, fordi de havde etableret sig i et parforhold – enten i ægteskab eller i papirløst forhold. Derudover var der 28 %, som stadig var enlige, men deres børn var flyttet hjemmefra. Tilbage er der 35 %, som stadig har status af enlig mor i 2009.

Vi kan afgrænse en gruppe af udsatte enlige mødre, som dem der har en ækvivaleret disponibel indkomst på mindre end 120.000 kr. i 2009. Denne gruppe af udsatte enlige mødre er især karakteriseret ved at:

- være unge
- at have anden etnisk baggrund end dansk
- ikke at have en erhvervsuddannelse
- være udenfor arbejdsstyrken
- være arbejdsløse
- være under uddannelse
- modtage kontanthjælp

En særlig sårbar gruppe af enlige mødre er dem, der fortsat er enlige mødre i 2009 og som samtidig har en lav indkomst, dvs. mindre end 120.000 kr. pr. år i ækvivaleret indkomst. Denne gruppe er på 14 % af alle dem, der var enlige mødre i 2001. Det er især de enlige mødre på kontanthjælp i 2001, der havde stor risiko for at være i en udsat gruppe i 2009. Det gælder for ca. 40 %. I den anden ende af spektret er der kun nogle få procent af lønmodtagerne, der var i en udsat gruppe i 2009, især hvis de var lønmodtager på højeste eller mellemste niveau.

Den udsatte gruppe af enlige mødre, som i 2009 havde en lav indkomst, består i vidt omfang af kontanthjælpsmodtagere. 14 % af de enlige mødre, som har været enlige mødre i hele perioden 2001-2009 og havde lav indkomst i 2009, har således været på kontanthjælp hele den ni årige periode, mens 23 % har været på kontanthjælp i mindst fem år. Her er der tale om at fastholde en svag gruppe i kontanthjælpssystemet.

” Vi kan ikke lave særligt mange ting sammen, for vi har ikke råd til at tage nogen steder

Hverdagen for enlige mødre

Interview med ni enlige mødre

Ved Lissen Jacobsen

Blandt de mange ansøgninger til Susi og Peter Robinsohns Fond i 2012 spurgte vi en gruppe enlige mødre, om de ville stille op til et interview om deres personlige situation. Langt de fleste sagde beredvilligt ja, og gruppen endte med de ni,

der præsenteres i det følgende. De er efter fondens opfattelse rimeligt repræsentative for ansøgninger til fonden fra enlige mødre. De interviewede fremtræder af hensyn til anonymitet i det følgende alene med fornavne.

DE DÅRLIGE TING SIDDER FAST I KROPPEN

Anettae

Anettae er 44 år og har en søn på 11, som hun har været alene med fra starten. Hun er uddannet pædagog og gik ned med stress for godt et år siden. Men for nylig er hun startet i sit job igen. Anettae har savnet børnene, men oplever, at der stadig er problemer i institutionen. At være tilbage i jobbet har givet lidt mere luft i økonomien, selv om det næsten ikke kan mærkes på grund af gammel gæld.

”Jeg har taget for mange forbrugslån, fordi min søn ikke skulle mangle noget, og jeg har været nødt til at gå i terapi en gang om måneden for at kunne leve som et velfungerende menneske. Det er ikke nok at tale med veninder, man skal meget længere ind, for det er, som om der hele tiden kommer mere frem” fortæller Anettae, hvis barndom var præget af vold, alkohol og skilsmisse. Som 10-årig flyttede hun med sin far, for ”ellers var det jo synd for ham.”

Faderen til hendes søn er palæstinenser, født i Danmark. Forholdet ledte til psykisk mishandling, og Anettae indså, at hun ikke kunne leve sammen med ham på hans præmisser – bl.a. ville hun ikke konvertere til islam.

”Han måtte gerne se vores søn, men han kunne ikke overholde sine aftaler, så det er nu ophævet. Min søn har brug for en far. Men i de sidste tre år har han haft en voksenalder, og det betyder utrolig meget. Før det prøvede jeg aflastningsfamilier for at give ham nogle relationer til andre, men vi var uheldige med flere familier, og han blev ofte såret. Nu er han heldigvis velfungerende,” fortæller hun og fortsætter:

”Men selv gik jeg ned med flaget og fik en depression efter nogle år alene med min søn. Jeg måtte erkende, at jeg behøvede hjælp for ikke at føre det dårlige familiemønster videre – og jeg syntes, at jeg kunne høre min egen mor i mig selv. Det er svært, når man aldrig har oplevet andet end skænderier og ballade, så det var nødvendigt med terapi og en familierådgiver, og endelig fik jeg økonomisk hjælp til det. Jeg havde klaret det længe, men det kræver virkelig styrke, for ellers tyr man til flasken eller andet. Det er en daglig kamp, og hver uge skal jeg kæmpe for at sætte grænser og sige nej. Tage mig selv alvorligt. Det blev jeg aldrig som barn. Jeg har talt meget med min psykolog om det, for selv om man godt ved noget inde i hovedet, så sidder de dårlige ting simpelt hen i kroppen.

Allerede da hun blev mor, vidste Anettae, at hun måtte bryde mønstret. Hendes forældre havde ingen uddannelse, og selv havde hun aldrig rigtig vidst, hvad hun skulle, og det var nemt i hendes ungdom bare at få bistandshjælp.

”Da jeg gik ned med stress, stoppede jeg med de lykkepiller, jeg ellers fik. For jeg var nødt til at kunne mærke, om det begyndte at gå bedre. Det har været hårdt, og jeg kan have svært ved at huske.”

Anettae har en storesøster, som er god til at lytte og komme med råd, en anden storesøster, der er skrøbelig, og en psykisk syg lillesøster. Hun har sine forældre, men ingen støtte derfra, tværtimod må hun tage sig af dem. Anettae har også et par gode veninder. Hun føler sig ikke ensom, men angst og depression har ofte været en del af hverdagen.

” Det er en gulerod at vide, at jeg kan være færdig med min gæld om syv år, nu jeg er i arbejde igen. Men budgettet er stadig stramt

”Jeg har fået fin gældsrådgivning fra Retshjælpen, som har hjulpet mig med breve til kreditorer og den slags. Men det er meget frustrerende at have sat sig selv i sådan en suppedas. Jeg fik jo også revalidering og fik dermed min uddannelse, men det var først, da jeg fik min søn, at kommunen tog mig rigtig alvorligt. Da han var et år, fik jeg hurtigt hjælp, da jeg søgte. Jeg kom til psykolog og fik en hjemme-hos-hjælp, for det havde været en hård proces at være nybagt alenemor. Hjemme-hos-hjælpen har været den største gave, for det kræver et kæmpe overskud, som man jo ikke har, at sætte sig ind i alting selv. Hun gav mig oplysninger om den hjælp, jeg kunne få og har været bisidder i vuggestue, børnehave og statsamt, og i begyndelsen kom hun hjem og observerede min søns og mit forhold.”

”Men man skal selv henvende sig i kommunen, gerne flere gange. Hjælpen kommer ikke af sig selv. Dengang, jeg først indså, at jeg havde brug for hjælp og aflastning, gik der 15 måneder, før vi fik en aflastningsfamilie, selv om min søn stod på akutliste. Den første havde vi så i halvandet år, så sprang de fra, og det gjorde de næste også. Men nu fungerer alt fint i skolen og med voksenalderen. Det er en gulerod at vide, at jeg kan være færdig med min gæld om syv år, nu jeg er i arbejde igen. Men budgettet er stadig stramt.”

DET HÆNGER JO IKKE SAMMEN

Åse

“Vi har ofte kun omkring 1000 kroner om måneden til mad og andre fornødenheder, nogle gange lidt mere. Derfor har vi aldrig råd til noget ekstra, f.eks. til den computer, som min datter på 13 år har brug for i skolen, og som alle de andre har. Skolen kan ikke stille en til rådighed, for den skal jo også spare på alt. Vi er vant til at leve langt under eksistensminimum, og nyt tøj vælter budgettet.”

Åse er en af Danmarks fattige, enlige mødre. Hun er 48 år og bor i en treværelses lejlighed i en boligblok uden for en større by. Lejligheden er på 88 kvadratmeter, og hun flyttede ind for fire år siden for at kunne bo i gadeplan på grund af sin slidgigt. Her er ikke isoleret særlig godt, og de store vinduer hjælper heller ikke på varmeregningen, som er på 6.000-7.000 kroner om året. Kommunen giver ingen varmhjælp. Når boligsikringen er trukket, betaler Åse ca. 3.500 kr. i husleje. Førtidspensionen er på 11.200 kr. udbetalt, men hun har også banklån, der koster 3.100 kr om måneden. Men om godt to år regner hun med at være færdig med at betale dem, og det glæder hun sig meget til.

“Jeg bor fint her med lille have foran, og der er god plads i to etager. Vi kunne godt nøjes med mindre, men jeg har ikke råd til at flytte igen og betale depositum. På den anden side er jeg nødt til at tænke på at gøre det, fordi det bliver sværere at klare trappen. Slidgigten i hofterne og ryggen bliver værre hele tiden.”

Åse kom dårligt fra start med en barndom fuld af vold, misbrug og fattigdom. Det har præget hele hendes voksne liv. Selv kunne hun ikke drømme om at lægge en hånd på sin 13-årige datter og har heller aldrig slået sin 24-årige

søn. Hun har altid været opsat og opmærksom på at være en bedre forældre end sin mor. Ikke bare en bedre mor, men en rigtig god mor. Hun er godt klar over, at dårlige mønstre har det med at gå i arv.

“Men jeg ville aldrig slå dem. Det er man nødt til at tage et bevidst valg om”, siger hun.

Med fattigdommen er det noget andet. Den er ikke sådan at slippe ud af med en svær baggrund og ingen uddannelse.

“Det var meget slemt med min mors vrede og vold mod os. Min søster og jeg trak lod om, hvem der skulle tage bankene denne gang. Som små havde vi ingen anelse om, at andre ikke havde det på samme måde. Vi havde jo aldrig andre børn med hjemme eller kom hos dem. Det var slemt. Min søster blev smidt ud, da hun var 16, og så var jeg alene med min mor i halvandet år, og så skete det samme med mig. Jeg måtte henvende mig til Børnerådgivningen i Odense, som skaffede mig familiepleje i tre måneder. Jeg fik voldsom anoreksi og ville absolut ikke have børn. Jeg ville ikke byde dem måske at blive en dårlig mor. Man får et forkvaklet forhold til, hvem man er, og man får også manglende selvtillid. Jeg har bearbejdet det hos en psykolog igennem mange år, man skal jo overleve. Og jeg har det godt nu. Men som 21-årig ville jeg slutte det hele”.

En uddannelse efter 9. klasse blev det ikke til. Smidt ud hjemmefra og stort set alene i verden. Åse har haft diverse jobs og har arbejdet frivilligt hos Frelsens Hær, men kunne ikke blive ved at klare det, så fra bistandshjælp blev det førtidspension. De mange bank har sat sine spor.

” Det har aldrig været så slemt som nu, hvor man faktisk skal overveje, om man har råd til mælk i denne uge

Åse har ikke meget netværk. Begge fædre er for længst ude af billedet. Moderen er helt ude af hendes liv. Udover et par veninder og den voksne søn, som har en IT-uddannelse, men fornylig mistede sit job, har hun ikke noget særligt netværk. Naboen kører hende somme tider, for hvis hun cykler til et supermarked, er hun helt ødelagt resten af dagen. Derfor vil en bolig tættere på et (billigt) supermarked være en hjælp.

”Vi har aldrig penge til noget. Det har aldrig været så slemt som nu, hvor man faktisk skal overveje, om man har råd til mælk i denne uge. Var det ikke for pensionen, ved jeg slet ikke, hvordan det skulle gå, for det er jo umuligt at få et job. Jeg kan heller ikke klare mere end måske tre timer to gange om ugen. Men det ville jeg til gengæld meget gerne”.

Åse er et eksempel på, at der er en hårfin balance mellem at klare sig eller ikke. Med så mange odds imod sig har hun stadig livsmod og beklager sig ikke, men siger: ”Jeg kunne ikke klare det uden at få denne hjælp, altså de legater, som jeg har fået. Sidst blev det til en næsten ny cykel til min pige. Vi spiser beskedent og går ingen steder. Men der skal være råd til, at min datter kan gå i klub”.

Hun synes, at hun tidligere har fået fin hjælp fra kommunen. For mere end 10 år siden havde hun et kort forhold til en mand, som efter få måneder terroriserede hende og børnene. De var nødt til at bo på krisecenter langt væk, efter at han havde stjålet fra hende, truet hende og raseret lejligheden. Kommunen stillede virkelig op her og sørgede bl.a. for at flytte hendes ting fra lejligheden, hjalp hende senere med en ny lejlighed og i lang tid taxaordning til datterens vuggestue. Både hun og hendes søn fik psykologhjælp i mere end et år. Men i de senere år har hun ikke mødt stor forståelse, synes hun.

Hun har medicinkort og får 85 procent rabat på receptpligtig medicin, men nogle af de smertestillende piller, hun tager for sin slidgigt, er ikke på recept og derfor uden tilskud. Også en post i et stramt budget, ligesom forsikringer, buskort og fritidsklub. Det var en ulykke i forbindelse med at spille squash, som for 18 år siden ødelagde knæet. Fordi hun måtte gå rundt med smadret korsbånd i halvandet år, før hun fik hjælp, fik hun ødelagt hofte og rygsøjle. Førtidspensionen fik hun for 11 år siden.

”Nu er kommunen næsten umulig at komme i kontakt med. Det tager simpelt hen otte uger bare at få et svar på hvad som helst, og det betyder jo, at selv om jeg får mulighed for en ny lejlighed, kan jeg ikke tage imod den. For jeg er afhængig af, om kommunen vil give mig et boligindskukslån, der er rente- og afdragsfrit i fem år. Men inden jeg får svar, er lejligheden jo væk. Min datter har brug for en bedre skole, og det er efterhånden blevet en kæmpe stor udfordring at købe ind.”

”Men enten får man blod på tanden, eller også dukker man nakken. Og det er næsten lidt sjovt, men jo sværere det bliver, jo mere stædig bliver jeg! Jeg skal nok holde hovedet oven vande. Jeg har prøvet at have det forfærdeligt og er heldig, for jeg blev jo ikke slået ihjel. Jeg har mine børn og min hund, som min datter fik i forskud til sin konfirmation her i år. Så behøver vi ikke andet. Men jeg er fast overbevist om, at situationen må blive bedre og goderne mere ligeligt fordelt. Som det er nu stiger alting, husleje, mad og alt andet. Det hænger jo ikke sammen”.

NU KAN JEG TACKLE LIVET

Jane

“Vi har kun et par tusind kroner om måneden at leve for og så børnechecken hver tredje måned, som går til tøj til min datter. Det er svært at give hende det, hun ønsker og har brug for, og det sker da også, at vi skændes om det. Vi kan ikke lave særligt mange ting sammen, for vi har ikke råd til at tage nogen steder. Engang imellem inviterer jeg min datters veninder med hjem til middag for at give noget igen. De andre piger har flere penge, og der er meget, min datter ikke kan gøre og være med til.”

Jane er 40 år og bor med sin teenagedatter i en treværelses lejlighed på Vesterbro. Det er svært at klare sig for førtidspensionen. Som tidligere stofmisbruger har hun skadet sit helbred meget, men er nu stoffri og ude på den anden side. Siden januar 2012 har datteren på 14 år boet hos hende efter mange år i familiepleje, hvor den lidt ældre datter stadig bor. Jane er bevilget et fleksjob, men det har været umuligt at få et.

“Jeg søger alt arbejde overhovedet, men det er svært uden uddannelse. Et fleksjob på 15 timer om ugen ville være bedst, for jeg kan nok ikke klare mere min sygdom. Det er hårdt for kroppen og psyken at være narkoman i så mange år,” fortæller Jane, som gik i behandling i 2009 og endelig blev stoffri. Da tiden omsider var moden, fik hun den nødvendige hjælp til det hos NA (Anonyme Narkomaner), og hun går stadig til møder.

“Det var så skamfuldt og smertefuldt at se i øjnene, hvor langt ude jeg var. Derfor tog det lang tid at komme i gang, men det lykkedes at blive stoffri, og nu både kan og vil jeg holde mig fra det i al fremtid. Det er et spørgsmål, om jeg vil leve eller dø – og jeg vil leve. Jeg bruger meget energi og terapi for at holde mig clean og på at udvikle mig.”

Hun er meget glad for, at den yngste datter valgte at flytte hjem. “Men det har også været hårdt, fordi hun har boet hos andre i så mange år. Hun følte forståeligt nok en stor vrede imod mig og mit svigt, og det tog tid at få regler og grænser på plads i vores samvær. Jeg var meget hård i starten, for Vesterbro er ikke det nemmeste sted at vokse op, og det var noget af et kulturшок for hende. Jeg prøver at have meget styr på, hvor hun er, og hvad hun laver, og hun får ikke lov til bare at hænge ud på gaden om aftenen. Vi har begge været i terapi, og jeg er det stadig. Mange voldsomme oplevelser har givet mig posttraumatisk stress (PTSD), som gør det svært at koncentrere sig og at skulle klare alt for mange ting hver dag.”

“Begge mine piger har naturligt nok fået en skræk i livet. Men det går godt nu, og jeg har også god kontakt til den ældste. Hun taler om at flytte herover, men på den anden side har hun venner, hvor hun bor, som hun har fulgtes med siden børnehaveklassen. Hun vil gerne i gymnasiet og så til København bagefter. Den yngste i 8. klasse vil gerne på Handelsskole.”

” Det var så skamfuldt og smertefuldt at se i øjnene, hvor langt ude jeg var. Derfor tog det lang tid at komme i gang, men det lykkedes at blive stoffri, og nu både kan og vil jeg holde mig fra det i al fremtid

Jane har meget lidt netværk at dele sit liv og sine problemer med. Kun et par venner gennem NA, en enkelt anden mor og en bror, som hun næsten ikke ser:

”Men terapien har lært mig at tackle livet, og mit terapiforløb har været godt. Jeg er nødt til at tage antidepressiver, for efter så mange stoffer, har jeg desværre brug for den kickstart. Jeg mangler serotonin i hjernen og er nødt til at få piller resten af livet Men i forhold til, hvor jeg har været, så går det godt! Alt, hvad jeg mangler, er et job – for at have bare lidt flere penge og også for at have noget at tage mig til. Men der sker bare ikke noget, fordi der er så mange arbejdsløse.”

DET ER HÅRDT, MEN MAN OVERLEVER JO

Jeanette

“Jeg elsker mine børn over alt på jorden, ellers havde jeg nok givet op for længst. Men jeg skal nok klare den, selv om det kan være hårdt.”

Sådan siger Jeanette på 36 år. Hun blev sidste år opsagt fra sit SOSU-hjælper job efter 10 måneder som sygemeldt. Hun havde haft stress tre gange, og i december 11 måtte hun igen melde sig syg. Kommunen valgte at afskedige hende i efteråret 12. Hun er vant til en lav indkomst for 32 timers arbejde om ugen, men at være på dagpenge gør det ikke nemmere med fire børn mellem fire og 14 år, selv om børnechecks og bidrag fra de to fædre spæder til, men:

“Det er svært alligevel, for der er masser at bruge penge på, også selv om huslejen er rimelig billig. Vi har ca. 2000 kroner om måneden til mad, og hele sidste halvdel af måneden må jeg hver dag overveje, om der er råd til mælk eller kun vand på spisebordet. Regninger, jeg ikke kan klare, må vente, til der kommer børnepenge. Kommunen sparer jo på alt nu, og der er skåret helt ind til benet her. To af mine drenge på otte og 10 år er hhv. fysisk og psykisk handicappet, og den ældste på 14 er skoletræt og skal derfor på idrætsefterskole senere i år. Det skal der bare blive råd til, for det vil gøre ham rigtig godt. Herhjemme bliver han pålagt alt for meget ansvar. Desuden har jeg en lille pige, og der er nok at se til”, fortæller Jeanette, som for 14 år siden blev uddannet social- og sundhedshjælper.

“Det er blevet et utroligt hårdt job med mange klienter hver dag, som man ikke har tid til at gøre noget for. Jeg har arbejdet som ufaglært i børnehave og på plejehjem. Nu er jeg bange for, at A-kassen ikke vil hjælpe mig med en ny

uddannelse, men jeg vil prøve at blive handicaphjælper.” Foruden et par gode veninder, der bor langt væk, har hun kun det netværk, som fædrene udgør. Pigen er hos sin og drengene er i princippet hos deres far hveranden weekend, men det holder ikke altid, for sønnen på otte kan bedst være hjemme i de helt faste rammer, og det kræver nærmest Jeanettes konstante tilstedeværelse.

Hun har ikke høje tanker om sin kommune:

“Nej, jeg synes ikke, at jeg kan sige noget positivt. Først nu efter en lang kamp har kommunen til dels indset, at jeg behøver hjælp til min søn på otte. Man har ikke tidligere villet anerkende, at han har hjerneskade, ADHD og epilepsi. Men nu er han blevet en meget stor belastning, og det går ud over de andre børn. Jeg har i lang tid bedt om en hjemme-hos hver dag, for at kommunen skulle kunne se problematikken og også bedt om tvangsfjernelse tre gange, for det går ikke længere. Hverken specialskole eller SFO vil have ham mere. Men endelig har hospitalet her i januar taget ham under observation, og kommunen har langt om længe sendt sagen til VISO (den nationale videns- og specialrådgivningsorganisation) under Socialstyrelsen. Jeg har været til et møde med 21 professionelle personer på én gang for at forklare og fortælle, og de håber, “at de kan følge mine anvisninger”.

Nu regner jeg med mindst et halvt års ventetid. Jeg elsker min søn, og det er først fornylig, at jeg har besluttet, at jeg ikke kan magte det længere. Jeg har fået fri proces hos en advokat, hvor jeg har lagt det hele. Det er umuligt for mig at arbejde, så længe min søn har brug for mig døgnet rundt. Jeanette bor i et stort boligkompleks, hvor hun har indrettet

” Foruden et par gode veninder, der bor langt væk, har hun kun det netværk, som fædrene udgør

den 108 kvadratmeter store lejlighed med to værelser ude på den lukkede altan. Her har hun selv et lille værelse, datteren et andet, og sådan bliver det muligt for drengene at have deres egne værelser. Hun har boet der i næsten otte år, indtil for et år siden sammen med sin datters far. Da han flyttede, blev hverdagen rigtig svær med kun én indkomst og ingen aflasning fra en anden voksen.

”De sidste fire år har jeg ikke haft kontakt med mine forældre. De kan ikke ”klare” mine handicappede børn og kunne ikke finde på at hjælpe mig. Det er nok mest min far, men min mor tør ikke trodse ham, for så slår han. På den måde havde jeg en hård opvækst, selv om de begge har godt arbejde, og vi boede i et godt område med fine sociale muligheder. Min lillesøster ser jeg kun lidt, hun læser i København og er meget præget af mine forældre. De vil gerne se min ældste søn, men det er hårdt for ham på den måde.” Jeanette er en fighter og kæmper for at have et overskud i behold trods en daglig tilværelse, der i den grad kræver sin kvinde. ”Det er jo den eneste måde at holde modet oppe, og vi skal jo overleve”, siger hun.

VI KØBER ALTING DET BILLIGSTE STED

Kristine

”Man er bange for at vise sin svaghed, for man bliver så nemt stemplet som en dårlig mor og frygter, at kommunen finder på at fjerne børnene! Man kan ikke tillade sig at vise, at man har det svært.”

Sådan siger 31-årige Kristine, der bor alene med sine fire børn i en treværelses lejlighed, hvor hun selv sover i stuen. Børnene er omdrejningspunkt i hendes tilværelse, hvor alt handler om at få hverdagen til at hænge sammen økonomisk, når man ikke kan tjene en ordentlig løn. Hun har ikke afsluttet en uddannelse, selv om hun har læst på forskellige studier.

”Det er utrolig svært at få det til at løbe rundt. Tøj må vi købe de billigste steder, og vi går tit i brugtforretninger. Jeg sparer, hvor jeg overhovedet kan og er på evig tilbudsjagt og køber ekstra ind, når det er billigst. Om sommeren går vi på loppetorve og til alle de gratis ting, jeg kan finde. Mine børn sætter pris på det, de får, selv en lille slikpose, men vi har ikke råd til, at den ældste går til en fritidsaktivitet. Man kan sige, at vi lever af børnepenge og børnechecks. Regninger, jeg ikke kan betale, må jeg også gemme til, når de penge kommer.

For der er ikke noget tilbage, når man har under 10.000 kroner udbetalt. Jeg skal jo skaffe fire stk. af alting, flyverdragter, støvler, sandaler og så videre. Huslejen tager det meste, og så er der næsten kun lige til telefon og internet, som man er nødt til at have, når alle meddelelser til og fra skole er elektroniske. Børnene har to fædre, men de hjælper os ikke,” fortæller Kristine, der altid har levet alene med børnene.

Hun synes ikke, at kommunen giver ved dørene, og den fortæller ingenting af sig selv. Man skal selv spørge og får sjældent noget ud af det:

”Man får ikke noget forærende, sådan som tiderne er. Jeg forstår slet ikke diskussionen om, at kontanthjælpen er for høj. Det er jo ikke sådan, at man får udbetalt de penge, som daginstitutionspladserne koster. Men når det stilles op i medierne og omtales af politikerne, ser det ud, som om de penge lægges oveni. Men man får jo bare mulighed for at få sine børn i daginstitution ligesom alle andre.”

”I min barndom havde vi ikke økonomiske problemer, men begge mine forældre arbejdede meget, så der var ikke tid til mig. Jeg fik alt, bare ikke den kærlighed jeg havde brug for. Jeg fik aldrig et kram, og det var svært for mig. Det har givet mig dårligt selvværd og manglende selvtillid, og måske er det derfor, jeg har det så svært med mænd. Til gengæld overøser jeg mine børn med kærlighed, måske næsten for meget,” siger hun.

” Min drøm er bare, at mine børn er lykkelige, og at jeg kan give dem det, de har brug for

Kristine synes afklaret om sin situation og om sine følelser, og hun er klar over, at forældrenes fravær i barndommen har påvirket hende meget og negativt.

”De er bedre til deres børnebørn og hjælper mig, men ikke økonomisk. Det kan de ikke nu. Noget af det sværeste er altid at opretholde facaden om, hvor godt det går, især over for veninder. Så jeg foretrækker være sammen med mine børn.”

Kristine kæmper og har altid travlt med at få det hele til at løbe rundt:

”For det er man nødt til. Det nytter ikke at være svag og slet ikke at vise sin svaghed i socialcentret. Man må virke stærk,” siger Kristine, der trods sin mangel på selvværd og trods hårde odds magter at få en tilværelse med en stor børneflokk til at gå op i en højere enhed – og uden ret mange penge at gøre det for. Hun har et stort og kærligt fokus på sine børn. Hvordan ser hun fremtiden, hvad er hendes største drøm?

”Jeg tager en dag ad gangen. Andet kan jeg ikke. Min drøm er bare, at mine børn er lykkelige, og at jeg kan give dem det, de har brug for. Det er ikke så kompliceret at elske sine børn, og mine børn gør mig lykkelig.”

JEG ER KØRT TRÆT I DET HELE

Lisbeth

Sådan siger Lisbeth på 42 år, og man kan høre, at hun er udmattet, mentalt og fysisk. Hun er kørt godt træet i fattigdommen, men er stolt over, hvor godt hendes søn klarer sig i gymnasiet, og hun har store forhåbninger til, at han får en god uddannelse, arbejde og en bedre fremtid.

Lisbeth har været på kontanthjælp siden 2004, og rådighedsbeløbet til familien på to er 1800 kroner om måneden. Trods boligsikring, børnepenge og børnecheck til sønnen er fattigdommen stærkt til stede. Hendes søn på 17 år går i 2. G og klarer sig fint. Men f.eks. har familien endnu ikke haft råd til en bærbar computer, som efterhånden er næsten umulig at skulle undvære i gymnasiet og nærmest også i folkeskolen. På den måde kan L virkelig mærke fattigdommen, for der er ikke råd til noget som helst ekstra. Gymnasiets studieture er endnu en bekymring.

Hun kan ikke låne penge for at give sønnen det nødvendige, for hun står i RKI (Register over dårlige betalere) på grund af gammel gæld. Hun har en svær depression, får piller og går til speciallæge i psykoterapi, men kun en gang om måneden, for der er ikke råd til mere. Den lille familie bor i en god boligkarré med altan og udsigt. Men der er meget larm om natten fra naboen, og ingen i opgangen tør klage. De har boet der i snart to år og har ikke råd til at flytte igen. Lisbeth er udmattet af mangel på søvn.

”Der sidder et godt hoved på min søn, som må sidde i skolen og tage notater på papir og så skrive det ind på PC’en herhjemme. Jeg har spurgt socialcentret om hjælp til en bærbar, men nej, der får jeg bare en hånlig latter. Min søn vil jo gerne gøre det godt på trods af en smule ordblindhed,

og han klarer sig fint. Min egen ordblindhed har altid været et stort problem, og min mor sagde altid, at jeg ikke skulle have været født. Det har præget min barndom meget. Jeg gik ud af 9. klasse og kom i lære i et parfumeri, men droppede uddannelsen for at flytte til Sverige. Da jeg kom hjem, havde jeg en kæreste, arbejde, penge i banken og en nyfødt søn.”

”Men da min far døde for snart længe siden, røg jeg langt ned og lod kæresten tage kontrollen. Vi lånte en masse penge i mit navn i de fem-seks år, vi var sammen. Han har aldrig betalt til gælden, selv om han tjente godt. Nu er han arbejdsløs.”

Lisbeth fortæller, at hun virkelig prøvede at klare tingene og havde flere gode jobs, men så kom hun ud for sexchikane fra en chef, som hun kørte sag imod. Af erstatningen på 51.000 kr. tog SKAT de 27.000, og hun måtte betale sin boligsikring retur.

”Det kostede mig faktisk penge at få den erstatning i 2003. Jeg blev sygemeldt i et år og kom så på så kontanthjælp. Nu søger jeg førtidspension. Det virker helt umuligt for mig at få et job trods en god udstråling, for alle jobs kræver jo, at man kan læse og skrive uden problemer. At være ordblind er et kæmpeproblem. Det er et usynligt handicap. Min mor har tit kaldt mig analfabet, og det har givet mig et meget lavt selvværd.”

”Som tiden går, ryger man længere og længere ned. Min søn prøver at skåne mig, men han skal jo have tøj og cykel og den slags, og det bliver altid det billigste, man kan få.

” Man kan også se, at jeg er fattig, så derfor har jeg ikke lyst til at invitere gæster hjem

Der er ikke råd til tandlæge eller noget andet. Min kommune giver ingenting, ikke engang julehjælp. Jeg søgte allerede for længe siden revalidering og uddannelse, men der er ikke sket noget. Lige nu kan jeg faktisk ikke rigtig klare det. Depressionen og angsten bliver bare værre. Jeg har kun en enkelt veninde, for nogle falder fra, når man har en langvarig depression. Mænd orker jeg slet ikke, og jeg er bange for at lukke nogen ind i mit liv. Man kan også se, at jeg er fattig, så derfor har jeg ikke lyst til at invitere gæster hjem.”

LIVET ER IKKE LET

Nadia

“Vi har kun 1500 kroner om måneden at spise for, og der skal også være lomme penge til min yngste søn,” fortæller Nadia, der egentlig synes, at han selv skal tjene penge på et fritidsjob, men ikke mener, at de er til at få.

Nadia på 55 år har været enlig mor for sin tre drenge siden 2005. De er 15, 18 og 19 år, og det er egentlig et problem for hende, at to af dem er fyldt 18, fordi det så er slut med børnechecks og børnebidrag, som kommunen har betalt. Boligsikringen er også mindre nu, fordi den ældste ikke bor hjemme. Hun er for mange år siden indvandret fra Marokko og oprindeligt uddannet lærer, men sin uddannelse har hun ikke brugt i Danmark, kun i en kort periode som vikar. Ægteskabet med drengenes far var ikke lykkeligt. Hun fandt sig længe i det for børnenes skyld, men det var en lettelse, da de gik fra hinanden.

“Han er mærkelig. Efter kort tid kom han ikke engang og besøgte børnene, men de ser ham nu og da. Det er meget begrænset, hvad han har købt til dem i årenes løb. Ægteskabet var en fejl, men jeg valgte det selv.

Hun kom fra en stor by, han fra en landsby, hvor kvinder ikke “går ud”. Selv om Nadia længe har boet i Danmark og i de seneste otte år uden mand, ser det næsten ud, som om hun har levet som hjemme i mandens marokkanske landsby. Hun virker ikke særlig integreret i det danske samfund og begår sig ikke nemt i det, selv om hun taler udmærket dansk. Nadia får hjælp til at udfylde nødvendige papirer af sin mosters børn, en veninde og de tre sønner, som er “gode drenge”.

Det skinner igennem, at det ikke er nemt at forstå og begå sig i verden uden for lejligheden, og at hun ikke helt har styr på, hvad drengene foretager sig, når de er ude. De ældste sønner går i gymnasiet, i hhv. 2. og 3. G. De to yngste er forholdsvis hjælpsomme hjemme og laver deres lektier. Den ene er nu gammel nok til SU.

“Det ville være en stor hjælp, hvis de yngste havde et fritidsjob, for jeg har ikke råd til det tøj og de ting, de ønsker sig. Jeg siger hver dag til dem alle, at de skal søge job. De ældste har haft jobs, indtil de fyldte 18 år, men så er det ekstra svært at få et job. Den ældste får SU for udeboende,” fortæller hun.

” Det er meget begrænset, hvad han har købt til dem i årenes løb

Nadia har boet i denne pænt store lejlighed i to år, og den er nydeligt indrettet. De to hjemmeboende sønner deler værelse, og den ældstes værelse står stadig klar, for hun håber, at han flytter hjem igen. Nadia har sit eget lille værelse.

”Huslejen er høj. 9000 før boligsikring, som nu er omkring 2000 kr., så er der forsikring, licens, telefoner og buskort til den yngste af sønnerne i gymnasium. Vi har ikke haft råd til en cykel til ham.”

Nadia har polio i højre ben, og det er blevet værre. Hun går med stok hjemme i lejligheden og har desuden en eldrevet kørestol. Hun har været indlagt for psykiske problemer både i 2003 og 2009 og får de såkaldte lykkepiller.

Ensomhed og manglende evne til at gøre noget ved sin situation præger samtalen. Det er som om, hun aldrig fik eller gav sig selv mulighed for virkelig at leve i Danmark. Nadia bor her, men er lukket inde i en anden verden. Men hun har uden tvivl gjort sit bedste for at give gode værdier til sine sønner, men forstår ikke helt deres liv.

DET NYTTER IKKE AT HAVE ONDT AF SIG SELV

Shila

”Det eneste, jeg ønsker, er en ganske almindelig tilværelse, hvor der er råd til at betale regningerne, og man ikke behøver at ligge søvnløs af bekymringer. Som det er nu, skal jeg hele tiden jonglere og beslutte hvilken regning, der må vente med at blive betalt. Det er svært at klare sig for dagpenge. Jeg er i aktivering for tredje gang, denne gang heldigvis i et job, jeg er uddannet til. Men meget snart kan jeg ikke få mere fra A-kassen, ” siger Shila.

Hun er uddannet klinikassistent, men sygdom har ofte sat hende ud af spillet. For en hel del år siden fik hun fjernet sin galdeblære, men har stadig tilbagevendende symptomer. Depression har også ført til sygemeldinger. Shila på 30 år bor alene med sin datter i en pæn, men lille lejlighed på kun 53 kvadratmeter. Den er ikke særlig hensigtsmæssigt indrettet til situationen, som den er nu: En ung mor og en pige på tærsklen til at blive teenager. De har boet her i omkring 10 år.

Shila fik sin datter meget tidligt med en kæreste, som viste sig at være voldelig. Allerede da barnet var et år gammel, flyttede de til en anden lejlighed, og hun har den fulde forældremyndighed. Faderen har ikke vist interesse for samvær.

”I starten turde jeg ikke gå fra ham, men som 18-årig trak jeg ham i retten for vold og dødstrusler. Jeg fortryder ikke forholdet, for jeg fik jo min datter. Det var mit valg at få hende, og jeg tog det meget alvorligt lige fra begyndelsen, selv om jeg var så ung.”

Hendes barndomsbagage er tung:

”Der er ghetto over det sted på Amager, jeg voksede op. Jeg har fem hel- og halvsøskende, som jeg næsten ikke ser, og jeg er nærmest blevet psykolog for min mor, der ikke har det godt. Min far havde et udmærket job i min barndom, men drak for meget, og det gør han også nu. Han bor alene. Jeg holdt min ekskærestes voldelige adfærd hemmelig for mine forældre, for man skammer sig og føler samtidig skyld over det.

”Min datter skal ikke gå samme vej som mig. Det er mit ansvar, at hun får en bedre start i livet, og jeg har lært at sætte grænser.”

Netværket er ikke stort, men Shila har en meget god veninde med flere børn, som ofte tager hendes datter med på udflugter og i sommerhus. Imens er hun bare selv alene hjemme, for hun har ikke råd til at gå ud eller nogen at gå med, men hun siger, at det ikke gør noget.

” I starten turde jeg ikke gå fra ham, men som 18-årig trak jeg ham i retten for vold og dødstrusler

”Jeg kunne dog godt tænke mig at få en større lejlighed, men en treværelses her koster næsten 8.000 kr. Den her lejlighed koster 5.500 før boligsikring. Møblerne har jeg fået, de fleste for længe siden, men de er faktisk stadig pæne. Jeg har det godt med min datter, som desværre er ordblind. Hun går til fodbold og er meget glad for det. Men det er dyrt, selv om jeg har fået medlemskabet gratis det første år, for fodboldtøjet er ikke billigt. Men det skal der være råd til det.”

Shila er vant til at klare tilværelsen uden støtte fra hverken forældre, søskende eller en kæreste. Målet er at få arbejde, betale sine regninger og skabe en god tilværelse for datteren. Ferier og fornøjelser er ikke emner, hun har haft meget af eller i disse år har mulighed for at gå op i. Men som hun siger:

”Man kommer ingen vegne med at gå og have ondt af sig selv.”

DET KRÆVER STYRKE AT SKULLE UNDVÆRE ALT

Zakia

“At være i denne situation og faktisk skulle leve under minimumsgrænsen for, hvad man egentlig kan i Danmark og være nødt til at undvære alle mulige ting, mens man samtidig virker velfungerende udadtil, det kræver en masse styrke. At holde lige så flotte børnefødselsdage som de andre børn i klassen. Gå i det samme tøj hele tiden, fordi man aldrig har råd til nyt. Ikke kunne købe kaffe på skolen, fordi det er for dyrt. Alle de ting, som de fleste andre slet ikke behøver at forholde sig til, men bare gør fordi de kan. At skulle acceptere at sådan er situationen, mens man lader som ingenting, det skal man være stærk for at kunne. Det var nemmere at opretholde facaden, da jeg var yngre.”

Ordene kommer fra Zakia på 32 år, enlig mor til en dreng på 10. Hun er i gang med en uddannelse nu og håber senere at gå på universitetet og måske læse samfundsvidenskab og politik. En uddannelse blev det ikke til efter folkeskolen, selv om det var meningen. Men indtil for et år siden havde hun en god karriere som projektleder og forretningsudvikler – og betalte meget i skat, understreger hun. Hun dygtig-gjorde sig hele tiden, selv om hun bag facaden var i en meget vanskelig forældremyndighedssag, der både kostede mange penge og var smertefuld.

To gange på ét år måtte hun se en afskedigelse i øjnene, og de belastende år fik omsider bugt med hendes styrke. Det ramlede, da hun blev fyret anden gang. Da fik hun det virkelig skidt, og hun og sønnen var hjemløse i ni måneder og boede på diverse sofaer rundt omkring. Men sønnen holder Zakia oppe, selv om hun dengang følte sig som én stor falliterklæring både som mor og kvinde:

“Jeg er født og vokset op i Danmark med marokkanske forældre. Jeg har både gået i dansk folkeskole og i arabisk skole i stedet for at gå i fritidsordning – og taler begge sprog. Mine forældre har altid arbejdet og ønsket, at både jeg og mine søskende fik en uddannelse. Min søster er advokat, min bror er arkitekt. Jeg ville også gerne i gymnasiet eller på HHX, men var så dum at droppe ud, fordi jeg på en ferie i Marokko mødte en mand, som jeg ville giftes med, selv om jeg måtte have kongebrev. Det var ikke et arrangeret ægteskab. Uddannelsen kunne nok vente, mente jeg dengang, og jeg betragter nu det hele som et oprør.”

Zakia fik en søn, men faderen viste sig at være dominerende og voldelig. Hun søgte skilsmisse og måtte leve under jorden og senere flytte konstant. Han brød ind i hendes lejlighed i Malmø og raserede den fuldstændigt. Siden flyttede hun hjem til sit netværk i Danmark og er sammen med sin søn flyttet 12 gange. Samtidig førte hun retssag for at få den fulde forældreret, og den sag måtte føres i Marokko. Hun måtte låne sig til de mange penge, som det endte med at koste, og den gæld kæmper hun med nu. Hun fik ikke nogen hjælp af de danske myndigheder.

“Nu bliver vi her og flytter ikke de næste mange år. Det har jeg lovet min søn”, fortæller Zakia.

“Her” er en rummelig lejlighed, som hun har indrettet med møbler fra genbrugsbutikker og Frelsens Hær. Zakia kan lide at sætte ting i stand og gøre dem til sine egne. Det kan også betale sig at nævne for venner og naboer, hvad man mangler, for de fleste har noget, de gerne vil give væk, er hendes erfaring. Hun føler sig meget heldig over at have fået netop denne lejlighed, for:

” ... det hele lægger op til, at man skal lægge vægt på sine begrænsninger, ikke på sine kompetencer og styrke

”Er man på akutliste til en bolig, kan man risikere at ende næsten hvor som helst og har ingen indflydelse på det.”

”Mine forældre var imod ægteskabet. I lang tid talte vi ikke sammen, men vi har fået et godt forhold igen. Det var nok en form for oprør fra min side, for jeg kendte ham ikke særlig godt. Da han viste sit sande jeg, fortalte jeg det ikke til mine forældre, for jeg skammede mig og følte, at det var min egen skyld. Udadtill så det dårlige forhold godt nok ud, men da jeg blev gravid, gik jeg fra ham, fordi han var så aggressiv og tit slog mig. Nu er han heldigvis tilbage i Marokko, er gift og har børn, og han er slet ikke inde i billedet.”

Og forældreretten – den er hendes. I det seneste år har Zakia været på kontanthjælp.

”Jeg kunne godt få SU nu i stedet for. Den er lidt lavere end kontanthjælpen, men jeg ville kunne optage SU-lån. Det ville på den anden side betyde en forøgelse af min i forvejen store gæld, så det er hele tiden et spørgsmål om at vælge mellem pest og kolera.”

Om kommunens indsats siger hun:

”Jeg synes, at man møder meget inkompetence på socialcentret, og det hele lægger op til, at man skal lægge vægt på sine begrænsninger, ikke på sine kompetencer og styrke. De siger også, at man burde have garderet sig mod fyring! Mange andre end jeg har mødt lukkede døre, når de søger hjælp. Nu er jeg kommet over min vrede og bitterhed over, at jeg måtte stifte så meget gæld for at kunne leve i tryghed.”

”Men vi lever så presset, at det er helt grotesk, og jeg bryder mig ikke om at bede mine forældre om hjælp. Jeg føler mig heldigvis overbevist om, at jeg nok skal klare det her og få min uddannelse på en overskuelig tid”, siger Zakia.

” At være i denne situation og faktisk skulle leve under minimumsgrænsen for, hvad man egentlig kan i Danmark og være nødt til at undvære alle mulige ting, mens man samtidig virker velfungerende udadtil, det kræver en masse styrke

Kommunerne og udsatte enlige mødre

Af Finn Kenneth Hansen

I dette kapitel belyses kommunernes initiativer eller indsatser for udsatte enlige mødre. Undersøgelsen omfatter ikke alle kommuner, men et mindre udsnit af både større og mindre kommuner, herunder kommuner som har signaleret initiativer på området.

På kommunernes hjemmesider er søgt oplysninger, om der er indsatser eller initiativer i forhold til enlige mødre og unge mødre. Endvidere er der rettet kontakt til kommuner, der indgår i satspuljeprogrammer under Socialstyrelsen med henblik på indsatser i forhold til enlige mødre og unge mødre.

Fra enlige mødre til unge mødre

For 30 år siden var der meget fokus på enlige mødre, som en gruppe der var økonomisk dårligt stillet i samfundet og havde vanskeligheder med egen forsørgelse og opvækst af børn. En familietype som ikke kunne leve op til idealerne om den lille kernefamilie med mor og far og barn. Der var ikke tale om en ny familietype men en familietype med stigende forekomst.

De samlede offentlige ydelser til enlige mødre er med tiden blevet forbedret, og socialpolitisk fik enlige mødre fx tilbudt revalideringsydelse med henblik på at få en uddannelse og blive selvforsørgende. Det indgik i revalideringsbestemmelserne, at enlige mødre var en gruppe, som man skulle have fokus på ude i kommunernes socialforvaltninger og hjælpe i gang med uddannelse. Der var fokus på denne udsatte gruppe.

Kontanthjælpsstatistikken viser imidlertid, at der siden midten af 1990'erne har været et betydeligt fald i antallet af kontanthjælpsmodtagere, der modtager revalidering. Ser man specifikt på forholdene for enlige mødre og revalidering, er der en klar tendens: Et markant fald i antallet af enlige mødre på revalidering, hvad angår både de helt unge og de lidt ældre. En del af dette fald modsvarer af andre uddannelsesfremmende aktiviteter.

I de sidste 10 år er der kommet flere og flere enlige med børn – ikke blot kvinder, men også mænd, men fortsat med en stor overvægt af enlige kvindelige forsørgere.

I samme periode er der i takt med forbedringerne af de enlige mødres vilkår i højere grad sat fokus på unge mødre. De gælder på sundhedsområdet, hvor der er kommet fokus på unge gravide og deres muligheder, herunder med initiativer som fx mødregrupper for at styrke netværk og deres identitet som mor.

Men også generelt i social- og arbejdsmarkedspolitikken har blikket været rettet mod de unge. Hvad angår unge mødre – dvs. mødre under 25 år – viser undersøgelser, at unge mødre ofte har dårlig uddannelsesbaggrund, og konsekvenserne viser sig ved en stor risiko for at forblive arbejdsløse og længerevarende blive afhængig af offentlige ydelser.

Man kan sige, at inden for de seneste 15-20 år har fokus flyttet sig fra enlige mødre til unge mødre. Hvor der i forhold til enlige mødre var fokus på selve forsørgelsen – det at kunne forsørge sig og sine og opvækstvilkårene for deres børn, er der i forhold til de unge mødre fokus på både det at være mor og drage omsorg og varetagelse af et barn, og det at være selvforsørgende primært med vægt på at få en uddannelse. Et fokus som også har været påvirket af diskursen om forebyggelse og tidlig indsats.

Kontanthjælpsreformen

I den nuværende regerings nyeste udspil til en kontanthjælpsreform er der opmærksomhed på både de enlige mødre og de unge mødre. Når de enlige mødre på kontanthjælp fremhæves skyldes det to forhold. Det ene er at enlige mødre er overrepræsenteret blandt kontanthjælpsmodtagere. De enlige kvinder med børn udgør omkring 20 % af alle kontanthjælpsmodtagere, og er derfor som familietype klart overrepræsenteret blandt kontanthjælpsmodtagere. Det er en andel som er forskellig fra kommune til kommune – i nogle kommuner udgør de enlige kvinder med børn en endnu større andel af samtlige kontanthjælpsmodtagere.

Det andet er, at der er et mindretal af de enlige mødre, som er på kontanthjælp. Alt afhængig af hvordan man opgør det, er der knap en tredjedel af de enlige mødre, som i løbet af året i kortere eller længere tid har været forsørgt på kontanthjælp – set i forhold til en opgørelse på helårspersoner er det knap en femtedel – 20 % – som er på kontanthjælp. Der er altså tale om en gruppe af enlige mødre, som er udsat for sociale begivenheder, og dermed har behov for kontanthjælp med henblik på at forsørge sig og sine. (Se Bilag 1: Enlige kvinder på kontanthjælp i udvalgte kommuner)

I regeringens udspil til kontanthjælpsreform hedder det under overskriften: Nyt fokus på enlige forsørgere og unge mødre uden uddannelse. "For regeringen er det afgørende, at der bliver sat ind over for de særlige udfordringer, enlige forsørgere og unge mødre står med. Det er fx økonomiske udfordringer, der kan være en barriere for at gennemføre en uddannelse, og problemer med at få en hverdag til at hænge sammen med både børn og uddannelse. Det skal der tages hånd om i indsatsen til unge mødre og enlige forsørgere".

Det generelle billede i kommunerne

I denne undersøgelse har vi undersøgt et antal kommuner med henblik på at få et indtryk af, om der er fokus på udsatte enlige mødre og deres børn. Vi har herunder henvendt os til en række kommuner, som vi på forhånd ved har iværksat initiativer og indsatser i forhold til enlige mødre i den hensigt at indhente inspiration til socialpolitiske løsninger.

Det generelle billede i kommunerne er, at der ikke er specielt fokus på gruppen af enlige mødre. I mange kommuner er der derimod fokus på unge mødre specielt med henblik på sundhedsproblematikker.

Der er heller ikke fokus på den problemstilling, som der peges på i udspillet til en kontanthjælpsreform, at en relativ stor andel af kontanthjælpsmodtagerne er enlige mødre, og at en relativ stor andel af de enlige mødre er modtagerne af økonomisk hjælp til forsørgelse og længerevarende opholder sig i kontanthjælpsystemet.

Det er opfattelsen, at enlige mødre ikke er en problemgruppe, forstået på den måde, at det at være enlig mor ikke i sig selv er et socialpolitisk problem. Derfor er der ikke generelt i kommunerne fokus på enlige mødre eller enlige mødre på kontanthjælp.

Ud fra betragtningen at unge mødre er en problemgruppe, er der fokus på de udsatte enlige mødre.

I kommunernes sundhedsafdelinger er der i mange kommuner oprettet mødre grupper for gravide og unge mødre

med vægt på forælderrollen, sundhedsundervisning og netværksdannelse. På baggrund af centrale initiativer fra sundhedsstyrelsen – blandt andet understøttet af satspuljeinitiativer – er der i mange kommuner tilbud om mødregrupper og initiativer for unge gravide mødre – projekter for unge mødre med titler som en god start, ung og gravid m.m. Der er tale om initiativer, som omfatter alle unge mødre.

I kommunernes familieafdelinger er der fokus på udsatte familier og deres børn, og der sættes ind med de foranstaltninger, som serviceloven giver mulighed for (Lov om Social Service). Der skelnes ikke på civilstatus, men på behov, og det omfatter alle typer af familier. Er der enlige mødre, som har sociale problemer og behov for hjælp – hvilket er tilfældet i mange kommuner – får de samme tilbud om serviceydelser som alle andre familier.

I børn og ungeafdelingerne er der fokus på børnene, og her igen skelnes der ikke på baggrund af forældrenes civilstatus. Der er fokus på, hvordan børnene trives, og det er lige meget om de kommer fra enlige forældre eller parfamilier. Der er tale om de samme råd og vejledninger og iværksættelse af de samme foranstaltninger uafhængig af familietype.

I jobcentre, som står for at give råd og vejledning om tilknytning til arbejdsmarkedet, opfattes de enkelte voksne som er ledige og søger arbejde på lige vilkår, og der skelnes eksempelvis ikke mellem enlige kvinder med børn eller andre typer af voksne arbejdssøgende. Derimod er der i alle jobcentre en opdeling i afdelinger for unge under 30 år og voksne 30 år og derover. Der er ikke særlig fokus på enlige mødre på kontanthjælp.

Der er jobcentre, som har tilbud til unge mødre fx i Århus kommune, hvor der er aktiveringstilbud, som alene retter sig mod unge mødre og unge kvinder, der ikke er forankret i uddannelsessystemet eller på arbejdsmarkedet. Tilbuddet handler bl.a. om undervisning og traditionel jobtræning i cafeer.

Det er den generelle opfattelse i kommunerne, at der ikke er noget, der tilsiger, at man er dårligere stillet som enlig forsøger eller at det, at man er enlig forsøger, alene er årsagen til, at man er i den pågældende sociale situation. Sandsynligheden for at blive ramt af arbejdsløshed, sygdom eller sociale begivenheder er lige så stor blandt enlige med børn, som det er blandt andre voksne.

Derimod er der som nævnt fokus på unge og unge mødre, hvor der skelnes mellem personer under eller over 25/30 år. Det gælder i sundhedsforvaltningen, familieafdelingen, og også i jobcentre.

Det generelle billede er, at der i kommunerne handles meget i de enkelte forvaltninger, men med meget lidt formaliseret tværfagligt arbejde. Der peges på en manglende koordinering fx mellem social- og beskæftigelsesforvaltning, og manglende koordinering mellem sundhedsforvaltning og socialforvaltning.

I jobcentre er der fokus på de unge. I stort set alle kommuner, som har opstillet indsatsområder og mål for indsatsen, peges der på en styrket indsats for at begrænse antallet på permanent offentlig forsørgelse og på styrket indsats for at få unge på offentlig forsørgelse i job eller

uddannelse. Men der peges ikke på gruppen af enlige mødre, som det nu fremgår af Regeringens udspil til kontanthjælpsreform, hvor der specifikt peges på både enlige mødre og unge mødre.

Når man går nærmere ind i teksten i regeringens udspil til kontanthjælpsreform er det imidlertid oplagt, at regeringen omkring problemerne med en overrepræsentation af enlige mødre på kontanthjælp, peger på indsatser i forhold til de unge mødre, og der peges entydigt på uddannelse, som en faktor til at begrænse antallet af enlige forsørgere på kontanthjælp.

Man får klart en opfattelse af at afsnittet om: "Nyt fokus på enlige forsørgere og unge mødre uden uddannelse" er påvirket af de seneste års centrale initiativer, der er iværksat i forbindelse med programmerne "Lige muligheder" og "Barnets reform". Initiativer som har udmøntet sig i en række projekter rundt i forskellige kommuner. Projekter som er kommet i stand via satspuljemidler, og således primært er iværksat på baggrund af centrale initiativer. Der er dog tale om initiativer, som for nogens vedkommende har baggrund i ideer og tiltag, som har sit udspring i private hjælpeorganisationer eller projekter i kommuner.

I det følgende vil der blive foretaget en beskrivelse af nogle af disse tiltag, samt de første erfaringer som har udmøntet sig i kommunerne i forhold til enlige mødre.

Initiativer i forhold til enlige og unge mødre

I forbindelse med satspuljeforhandlingerne 2007-2011 blev der afsat midler til et samlet initiativ; "Lige muligheder". Formålet var "at styrke de personlige ressourcer hos børn og unge, der er udsatte eller i risiko for at blive udsatte, samt deres forældre, så de bliver i stand til at udnytte samfundets muligheder og skabe sig en god tilværelse med ansvar for eget liv."

I den forbindelse igangsatte Socialstyrelsen seks forskellige projekter, hvoraf det ene projekt hed; "Kollegier og ambulante tilbud til unge, enlige, og udsatte mødre". I første omgang kom der ikke gang i kollegietanken, men der blev iværksat projekter i fire kommuner med fokus på unge, enlige og udsatte mødre.

I forbindelse med "Barnets reform" blev der under satspuljeforhandlingerne 2010-2014 i Socialstyrelsen iværksat seks forskellige initiativer. Et af initiativerne var projekter med henblik på at forbedre mulighederne for udsatte unge mødre. Ud over at støtte initiativer med henblik på etablering af kollegier og familiehuse, blev der støttet metodeprojekter med henblik på udvikling af helhedsorienterede metoder.

Der er således inden for de seneste år tale om følgende initiativer i forhold til unge, enlige, udsatte mødre:

- Projekter for unge, enlige, udsatte mødre i forbindelse med initiativet "Lige muligheder" og
- Projekter for udsatte unge mødre i forbindelse med "Barnets reform".

Projekter for unge, enlige, udsatte mødre

Det overordnede formål med disse projekter er, at give unge, enlige og udsatte mødre støtte i hverdagen, så de kan opbygge og anvende deres ressourcer med at opnå samme muligheder som deres jævnaldrende og mulighed for at blive selvforsørgende.

Den primære målgruppe for projektet er: Unge enlige gravide/mødre under 20 år og unge, enlige og udsatte gravide/mødre under 25 år.

De unge enlige mødre som deltager i projekterne, har typisk mange sociale problemer, og kommer overvejende fra familier uden tradition for uddannelse, de har selv forladt folkeskolen tidligt, har svag opbakning fra familie og et svagt socialt netværk, og har en manglende selvtillid og tro på sig selv.

Projekterne støtter mødrene i at komme i uddannelse og løbende fastholde dem i uddannelse. Projekterne indeholder både gruppeforløb samt individuelle forløb. Indsatsen består i at motivere for uddannelse og lægge planer for uddannelse, samt løbende at støtte og hjælpe med de unge med vanskeligheder i forhold til børnepasning og sociale problemstillinger. Derudover indgår der støtte til at styrke forælderrollen og det sociale netværk. Der lægges således vægt på, at mødrene modtager en helhedsorienteret indsats. Mere konkret har projekterne til formål, at de unge mødre gennemfører en uddannelse og indsluses på arbejdsmarkedet.

Projekterne for de unge enlige udsatte mødre under satspuljeordningen er iværksat i fire kommuner – Ringsted, Odense, Randers og Vordingborg .

Der er tale om forskellige tilgange og metoder i projekterne. Men fælles er der tale om en tværfaglig tilgang med deltagelse eller tilknytning af fagpersoner fra forskellige forvaltninger. Der peges på vigtigheden af deltagelse af sundhedsplejerske, socialrådgiver, og uddannelses- og/eller beskæftigelsesvejleder. Projekterne melder om gode resultater med hensyn til at få de unge i uddannelser og nogle unge i job.

Projekter for unge og udsatte mødre

I forbindelse med det centrale initiativ "Målrettet indsats over for udsatte unge mødre" er der iværksat projekter i kommuner med henblik på at udvikle og afprøve relevante velbeskrevne metoder og indsatser over for udsatte unge gravide/mødre. Konkret består initiativet af følgende

- Helhedsorienterede metodeudviklingsprojekter for gravide og unge mødre
- Etablering af kollegier til unge, udsatte gravide/mødre
- Afprøvning af familiehuse (Familiens hus) for unge udsatte gravide/mødre

Projekterne har fokus på, at de udsatte unge mødre gennemfører en uddannelse, kommer i beskæftigelse, øger deres forældrekompetencer og etablerer ressourcestærke netværk.

Målgruppen for initiativet er unge udsatte gravide/mødre, teenagemødre, og unge mødre der som børn har været anbragt uden for hjemmet. Den sekundære målgruppe er de unge mødres børn, fædrene og den unge mors nærmeste familie og netværk.

Med udsatte unge mødre menes unge mødre, der er uden uddannelse, uden beskæftigelse og er på kontanthjælp. Der er typisk tale om unge mødre, der har et svagt netværk og mangler familiemæssig opbakning, unge mødre, der har en børnesag på deres barn/børn samt unge mødre, der har været anbragt udenfor hjemmet som børn, eller som på anden vis har haft en svær opvækst.

Projektkommunerne har haft frihed til at definere målgruppen med afsæt i sammensætningen af udsatte, unge mødre i den pågældende kommune. Samtidig har projektkommunerne mulighed for at definere en bredere målgruppe som led i en forstærket indsats over for gruppen af udsatte, unge mødre.

Formål med projekterne er at nedbringe andelen af udsatte unge mødre ved at øge deres personlige, sociale og faglige ressourcer, og give dem bedre muligheder for at de selv og deres børn kan opnå de samme muligheder for personlig udfoldelse, trivsel og sundhed som andre mødre og børn.

Projekterne har ikke kørt så lang tid endnu, men det forventes, at de udsatte unge mødre, der modtager en målrettet indsats:

- påbegynder og gennemfører en kompetencegivende uddannelse
- får stabil tilknytning til arbejdsmarkedet
- bliver selvforsørgende
- udvikler og fastholder stabile sociale netværk
- udvikler og fastholder gode forældrekompetencer
- opnår stabile boligforhold
- oplever øget trivsel

Helhedsorienterede indsatser

Der er givet støtte til tre kommuner – Fredericia, Lolland og Vesthimmerland. Det overordnede formål med projekterne er, at give unge, udsatte mødre støtte i hverdagen så de kan opbygge og anvende deres ressourcer. Der lægges vægt på at motivere de unge til uddannelse og fastholde kontakten, så de unge mødre gennemfører en uddannelse og indsluses på arbejdsmarkedet. Der lægges vægt på, at mødrene modtager en helhedsorienteret indsats.

Etablering af kollegier til unge, udsatte gravide/mødre. Ideen med kollegierne er ud over at give de unge mødre en billig bolig i et miljø sammen med andre unge i samme situation, at iværksætte en helhedsorienteret indsats. Kollegietanken udspringer af Alexandrakollegiet i Valby, som drives af Mødrehjælpen.

Målgruppen er unge, udsatte og enlige mødre under 25 år, som enten bliver gravide, mens de er i uddannelse eller som ønsker at påbegynde en uddannelse efter endt barsel.

For at bo på kollegiet må barnet maksimalt være to år gammel. Formålet med tilbuddet er at tilbyde støtte i hverdagen så de frigøres ressourcer hos den unge til at drage omsorg for sit barn og gennemføre sin uddannelse.

Projekterne har fokus på at støtte mødre i forhold der er betingelser for at gennemføre en uddannelse. Dette kan være fx praktisk støtte, forælderrollen, barnets trivsel, netværk økonomi, børnepasning og relationer til barnets far og det øvrige netværk.

Afprøvning af familiehuse (Familiens hus) for unge udsatte gravide/mødre

Familiens Hus er til forskel fra kollegietanken et ambulansetilbud til unge, udsatte mødre. Huset skal fungere som en samlet indgang for mødre til relevant hjælp og støtte. Indsatsen skal være helhedsorienteret og både omfatte forebyggende aktiviteter og konkret hjælp og støtte til de mødre, der har et særligt behov. Indsatsen skal være individuel og målrettet hendes samlede livssituation. Familiens hus drives som et partnerskab mellem projektkommunen og Mødrehjælpen.

Familiens Hus skal konkret have fokus på, at de udsatte, unge mødre gennemfører en uddannelse, og at mødre øger deres forældrekompetencer samt etablerer ressourcerstærke netværk.

Det overordnede formål med Familiens Hus er at nedbringe andelen af udsatte, unge mødre ved at øge deres personlige, sociale og faglige ressourcer og dermed styrke de unge mødre og deres børns muligheder for personlig udfoldelse, trivsel og sundhed.

Erfaringer fra projekterne

De nævnte initiativer i forhold til enlige mødre udmøntet i projekter i kommunerne er fortsat i gang, og der foreligger ikke færdige evalueringer af projekterne. Projekterne udmøntet i relation til "Barnets reform" har fungeret mindre end et år, mens projekterne fra initiativet omkring "Lige Muligheder" dog står overfor at blive forankret i kommunerne. Det er således ikke muligt at pege på konkrete resultater af alle projekterne, men på baggrund af kontakt til kommunerne kan der peges på nogle erfaringer.

Erfaringerne knytter sig specielt til det at få de enlige mødre i uddannelse, og gennemføre deres uddannelser, den helhedsorienterede indsats samt det organisatoriske omkring tværfagligt samarbejde.

Motivere enlige mødre for uddannelse

Mange unge mødre og enlige mødre på kontanthjælp har ikke en uddannelse og kommer fra familier uden uddannelsestraditioner. Derfor er det vigtigt at motivere og ikke mindst planlægge deres uddannelsesforløb, således at der er tale om en kontinuitet i deres livsforløb. Det vil sige undgå for lange ventetider i forhold til de uddannelser, som er påkrævet for at komme i gang med den erhvervsuddannelse, den enkelte unge ønsker. For mange udsatte og udsatte unge og enlige mødre drejer det sig ungdomsuddannelser, SOSU – uddannelsen, HF- enkeltfag og/eller VUC med gennemførelse af 9. og 10.klasse.

Samtidig har det vist sig vigtigt at fastholde de unge i uddannelse, Det er erfaringen, at mange ender med at falde fra, fordi de oparbejder et stort fravær. Det er specielt her,

at der er behov for hjælp og støtte til de unge og enlige mødre således, at de faktisk gennemfører uddannelserne. Fastholdelse i uddannelser kræver gode og trygge rammer og i perioder støtte og hjælp.

Den helhedsorienterede indsats

Udover at have fokus på at støtte mødre i forhold til uddannelse og beskæftigelse er det vigtigt at fokusere på de forhold, der er en betingelse for at gennemføre og fuldføre uddannelsen. Det kan være fx praktisk støtte, forælderrollen, barnets trivsel, netværk økonomi, børnepasning og relationer til barnets far og det øvrige netværk. Det er således karakteristisk at projekterne har flere faggrupper ind over. Det gælder sundhedsplejersker, socialrådgivere, uddannelsesvejleder eller beskæftigelsesvejleder.

I forhold til at identificere målgruppen fremhæves sundhedsplejerskens rolle og uddannelsesvejlederen i forhold til at motivere de enlige for uddannelse. Nogle projekter er suppleret med mentorordning, som har til formål at give en mere individuel støtte til de enlige mødre. I projekter, hvor der er særligt fokus på uddannelse og beskæftigelse er der tilstræbt et godt samarbejde til uddannelsessteder og til jobcentre.

Tværfagligt samarbejde i kommunerne

Det generelle billede er, at der i kommunerne handles meget i de enkelte forvaltninger, men med meget lidt formaliseret tværfagligt arbejde. Der peges på en manglende koordinering fx mellem social- og beskæftigelsesforvaltning, og mellem sundhedsforvaltning og socialforvaltning.

I alle projekterne omkring de enlige og unge mødre er der lagt vægt på en tværfaglig tilgang til de enliges problemstillinger. I alle projekter er der tilstræbt at der er deltagelse af fagpersoner fra forskellige forvaltninger. Alt afhængig af opdelingen i den enkelte kommune har der været tale om deltagelse fra sundhedsforvaltningen, børn og unge forvaltningen, familieafdelingen, socialforvaltningen og jobcentrene.

Det tværfaglige arbejde er forudsætningen for den helhedsorienterede indsats og en nødvendig forudsætning for at kunne tage hånd om de forskellige problemstillinger som karakteriserer udsatte enlige og unge mødre. Det gælder ikke mindst i forhold til dilemmaet mellem at identificere de udsatte og udsatte enlige mødre og unge og visitere til indsats, hvor der bliver taget hånd om problemerne med henblik på selvforsørgelse. Det er lykkedes i projekterne på grund af det tværfaglige arbejde og i kommuner, hvor man har taget hul på implementeringen af tværgående teams med udspring i førtidspensionsreformen.

Perspektiver

Generelt er der i kommunerne i dag ikke specielt fokus på enlige mødre og heller ikke på udsatte enlige mødre. Der er mange kommuner, som har fokus på gravide og unge mødre, og det gælder specielt omkring sundhedsproblematikker og netværk.

Der er i dag ikke særlig fokus på den problemstilling, at en relativ stor del af kontanthjælpsmodtagerne i kommunerne er enlige mødre. I en række kommuner er der på baggrund af centrale initiativer, sat fokus på unge, enlige udsatte

mødre med henblik på at styrke rammerne for at unge, enlige mødre kommer i uddannelse og dermed forbedre deres muligheder for selvforsørgelse. Med initiativerne kan man sige, at der er lagt vægt på indsatser med henblik på at forebygge, at unge enlige mødre kommer på kontanthjælp og mere permanent opholder sig i kontanthjælpssystemet.

Erfaringerne fra disse initiativer viser, at der er behov en særlig indsats og støtte og hjælp for at give unge, enlige mødre muligheder for et liv med uddannelse og job, og et liv hvor de kan forsørge sig selv og deres børn. Det er erfaringerne fra projekterne, at enlige og unge mødres uddannelsesforløb alt for nemt knækker, hvis de ikke har en fortløbende hjælp og støtte. Er en sådan hjælp og støtte til stede viser erfaringerne fra projekterne, at det er muligt at motivere unge enlige mødre til at gå i gang og også gennemføre en uddannelse.

Initiativerne peger på helhedsorienterede indsatser, der både tager hånd om de mange sociale problemer udsatte enlige mødre har, og motiverer dem for uddannelse, og giver råd, vejledning og hjælp til planlægning og gennemførelse af uddannelsesforløb.

Derfor er et bæredygtigt perspektiv investering med henblik på at støtte unge og enlige mødre i at opnå en uddannelse på et niveau, således at de kan undgå forsørgelse på kontanthjælp og i stedet blive selvforsørgende.

Udfordringen er, at etablere helhedsorienterede tilbud, der kan rumme alle udsatte enlige mødre på kontanthjælp. Tilbud som er designet ud fra de enlige mødres livsvilkår

og behov, og som rummer den særlige socialfaglige og sundheds- og uddannelsesmæssige indsats, som gruppen af enlige mødre har behov for.

Der er inspiration at hente fra de forskellige initiativer, som har omfattet de unge enlige udsatte mødre, i forhold til de unge mødre på kontanthjælp. Den store del af de enlige mødre, som i dag er på kontanthjælp, er imidlertid over 30 år, og udfordringen er at etablere tilbud til denne gruppe af enlige mødre

I forhold til denne større gruppe af enlige mødre på kontanthjælp kan man pege på de tværgående rehabiliteringsteams, som er og vil blive etableret i kommunerne som led i førtidspensionsreformen. Tværgående teams som kan iværksætte helhedsorienterede indsatser og konkrete foranstaltninger med henblik på afklaring af de udsatte enlige mødres situation, og give hjælp og støtte til de enlige mødre, som kan komme i uddannelse eller job med henblik på selvforsørgelse.

I forhold til udsatte enlige mødre kan man pege på revalidering, som velegnet til at støtte især unge enlige mødre gennem en uddannelse. Revalideringsparagrafferne giver mulighed for en række fastholdende foranstaltninger, som er helt væsentlige for at gennemføre et uddannelsesforløb. Derudover giver revalideringsparagrafferne mulighed for en løbende kontakt med en, der kender den enlige og unge mor, som er så vigtig omkring fastholdelse og muligheden for at gennemfører uddannelsen. Altså en støtte til at udvikle et socialt netværk omkring den enkelte enlige og unge mor.

I de enkelte kommuner skal der i højere grad sættes på revalideringsredskaberne i lovgivningen eller helhedsorienterede og tværfaglige tiltag i forhold til de udsatte enlige mødre, hvis de skal have mulighed for at gennemføre en uddannelse og finde fodfæste på arbejdsmarkedet – til gavn for både deres egen og deres børns fremtid.

” Mange unge mødre og enlige mødre på kontanthjælp har ikke en uddannelse og kommer fra familier uden uddannelses-traditioner. Derfor er det vigtigt at motivere og ikke mindst planlægge deres uddannelsesforløb, således at der er tale om en kontinuitet i deres livsforløb

Bilag 1: Enlige kvinder med børn og modtagelse af økonomisk hjælp til forsørgelse
Andelen af enlige kvinder med børn som modtager økonomisk hjælp til forsørgelse, samt andelen af modtagere af økonomisk hjælp til forsørgelse, som er enlige kvinder med børn. 2011 I udvalgte kommuner

2011				
	Andel af enlige kvinder med børn, som modtager økonomisk hjælp til forsørgelse		Andel af modtagere af økonomisk hjælp til forsørgelse som er enlige kvinder med børn	
	Berørte 1)	Helårs 2)	Berørte 1)	Helårs 2)
Halsnæs	37	25	21	23
Vordingborg	31	24	23	25
Vesthimmerland	43	30	19	22
Odense	35	22	18	21
Ringsted	36	25	21	24
Randers	40	30	19	22
Lolland	46	29	22	25
Esbjerg	38	28	19	22
Fredericia	46	32	20	23
Hedensted	32	22	19	22
Århus	33	24	19	22
Aalborg	37	27	19	21
Høje Tåstrup	34	24	19	22
Gladsaxe	25	16	18	21
Ishøj	42	31	21	24
Vallensbæk	23	13	22	23
Greve	23	15	21	24
Kerteminde	37	25	20	23
Svendborg	29	21	18	19
Silkeborg	34	25	19	22
Viborg	35	25	19	21
Hele landet	31	23	18	21

1) berørte vil sige, at de enlige kvinder i kortere eller længere tid i 2011 har modtaget økonomisk hjælp til forsørgelse

2) antal berørte omregnet til helårspersoner

Kilde: Danmarks statistik, Statistikbanken

Budgetter for enlige mødre har spillet en stor rolle i debatten om ydelserne til de enlige mødre. Ikke mindst Carinasagen satte gang i debatten. Der var tale om en diskussion på baggrund af et enkelt budget, som dog langt fra levede op til kvaliteten for anvendelse af budgetter i diskussion af enlige mødres forsørgelsessituation.

Anvendelse af budgetter opgjort pr. måned kræver, at alle størrelser netop opgøres månedsvis, men en del indtægter (børne- og ungeydelse, børnetilskud, børnebidrag mv.) og udgifter (forsikringer, tv-licens, mv.) betales kvartalsvis eller halvårligt. For det andet er det vigtigt, at der er en klar stillingtagen til, hvad der regnes som faste udgifter, og hvad der henregnes til rådighedsbeløb, så der ikke forekommer dobbelttælling. Denne klarhed var ikke til stede, hvad angår Carinas budget.

Robinson Fonden modtager mange ansøgninger, og selv om det ikke er et krav, er mange af ansøgningerne bilagt et budget. Det kan være opstillet af ansøger selv eller af en bank. På baggrund af en gennemgang af de mange ansøgninger fra enlige mødre, har vi opstillet budgetter, som afspejler ansøgernes situation. Der er ikke tale om et konkret budget, altså baseret på en bestemt enlig mor, men om et "typisk budget", opstillet på baggrund af budgetter indsendt i 2012. Alle poster opgøres i samme år (2012).

I det følgende er der foretaget følgende forudsætninger: Budgetterne er opstillet på følgende måde:

- Opgørelse af samlede indkomster
- Minus faste udgifter
- Er lig rådighedsbeløb

Samlede indkomster 2012

Samlede indkomster for enlige kvinder med 1 barn 3-6 år, består typisk af:	
Kontanthjælp	10.100 kr.
Enlige børnetilskud	861 kr.
Børnefamilieydelse	1.125 kr.
Boligsikring	
Børnepenge/bidrag	1.228 kr.

Kontanthjælpen er den udbetalte kontanthjælp – altså efter skat. Boligsikring er afhængig af huslejens størrelse og antal personer i husstanden. Børnepenge/ bidrag er påvirket af hvilken ordning, der er aftalt. Med børnebidrag er den samlede indkomst til forbrug pr måned ca.13.300 kr. (alt afhængig af kommuneskat og skatteforholdene) og dertil kommer så boligsikring

Faste udgifter

Faste udgifter omfatter følgende poster.

- Husleje, Varme. El/gas og Vand
- Forsikringer, i form af familie, ulykkes samt evt. sygesikring DK
- TV – licens, pakke/kabel, internet
- Telefon, fast, mobil, taletid

Disse poster er selvfølgelig påvirket af huslejens størrelse og fx forbrug af varme samt fx forbrug af mobiltelefon. For mange enlige løber disse poster stort set op i beløb, der er tæt på 7-8.000 kr. pr måned

Derudover kan der være tale om følgende poster:

- Gæld, afdrag på betaling af et gode, lån, boligindskud, som er vilkår for mange enlige mødre på kontanthjælp
- SFO (afhængig af barns alder) og skolepenge (hvis privat)
- Fagforening – afhængig af tilknytning til arbejdsmarkedet
- Ekstra ordinær medicin, som er ordineret af læge

Det er karakteristisk for de enlige mødre, som er ansøgere, at de har en gæld, de betaler af på, og at de har udgifter til medicin, som for nogle kan være store udgiftsposter. Afhængig af den enkelte situation - specielt gældssituation - kan det typisk løbe op i 1.500- 2.500 kr. pr. måned. Der er ansøgere, hvor både den voksne og børnene er ramt af sygdom, hvor udgiften til medicin kan løbe op i større beløb og betyde, at den enlige mor har et begrænset rådighedsbeløb pr. måned. Det samme gælder enlige mødre med meget stor gæld, som de betaler af på. Der er enlige, som har afdrag på lån på over 2.000 kr. om måneden.

I de faste udgifter indgår ikke udgifter til transport og til fritidsinteresser (kontingent til motion og idrætsforeninger) og udgifter til fx tandlæge. Disse poster indgår i rådighedsbeløbet.

Rådighedsbeløbet

De samlede indkomster efter skat fratrukket de faste udgifter giver den enkeltes rådighedsbeløb. Rådighedsbeløbet dækker således de dagligdags udgifter til mad og drikke, tøj og fodtøj, personlig hygiejne, fritid og ferie, samt dagligvarer og transport.

Der er tale om udgiftsposter som indgår i Standardbudgettet. Standardbudgettet er det budget Forbrugerstyrelsen sidst opgjorde i 2001, og som angiver et rimeligt og almindeligt forbrug. Det er her fremskrevet med forbrugerpriserne til 2012 og fortæller, hvad det koster at leve i dagligdagen.

Der er tale om tre forskellige opstillede budgetter.

Det ene er standardbudgettet, som er opgjort ud fra køb til almindelige priser. Posterne til mad og drikke, tøj og fodtøj giver sig selv. Personlig hygiejne omfatter make-up og personlig pleje samt tandlæge og frisør, briller. Fritid omfatter udgifter til læsning, bøger, magasiner, legetøj, samt kontingent til idrætsforeninger, motion m.v. Transport er cykler og offentlig transport

Discountbudgettet omfatter samme poster, men er købt i discount butikker.

Minimumsbudgettet afspejler et acceptabelt budget – til et skrabet men nødvendigt forbrug. Budgettet medtager ikke udespisning og alkoholiske drikkevarer og omfatter ikke fritidsaktiviteter som læsning, indkøb af magasiner, blade m.v. Fritid indeholder kun legetøj og kontingent til en idrætsaktivitet. Der indkøbes til discount priser. Der indgår heller ikke udgifter til ferie.

For en enlig kvinde 30-49 år med et barn i alderen 3-6 år er følgende udgiftsposter pr måned:

	Standard	discount	minimum
Madvarer og drikkevarer	3.730	2.860	2.520
Tøj, skotøj	950	600	600
Personlig hygiejne	670	400	400
Fritidsinteresser, motion, idræt	950	950	300
Ferie	500	500	
Dagligvarer	360	310	310
Transport	680	760	760
I alt	7.840 kr.	6.480 kr.	4.890

Kilde: Egne opgørelser baseret på: Hvad koster det at leve, CASA 2004 og "At eksistere eller at leve", CASA, 2004

Budgetterne indeholder ikke udgifter til medier, TV, internet og kommunikation, da disse er medtaget under tv, internet og telefon i faste udgifter. Det samme gælder varige forbrugsgoder, som optræder som gældsudgifter, da det ofte er betaling på komfur, tv, lån til indskud, indbo, køkkenudstyr. Der indgår heller ikke udgifter til cigaretter.

Som det fremgår af de opstillede budgetter for enlige mødre, som er ansøgere, er rådighedsbeløbet for den enlige med et barn på et niveau, så familien næsten kan leve op til discountbudgettet. Rådighedsbeløbet ligger over minimumsbudgettet, men familien kan ikke leve op til standardbudgettet. Der er taget udgangspunkt i en typisk situation.

Der er imidlertid ansøgninger fra enlige mødre, som har større afdrag på gæld, og nogle har større udgifter til medicin, som kommer ud med mindre rådighedsbeløb. Der er også ansøgere, som betaler fagforeningskontingent, som kommer ud med mindre rådighedsbeløb. Det samme gælder, hvis den enlige har en bil, da det betyder større udgifter til forsikringer.

Hvad angår den enlige med to børn fremgår det, at rådighedsbeløbet er mindre end minimumsbudgettet.

Budgetter for enlige mødre / Beløb pr. måned

	Enlig med et barn 3-6 år	Enlig med to børn 3-6 og 7-14 år
Indkomster		
Kontanthjælp	10.100	10.100
Enlig børnetilskud	861	1.240
Børne- og ungeydelse	1.125	2.011
Børnebidrag	1.228	1.228
Boligsikring	1.400	2.365
I alt saml. indkomster	14.714	16.944
Udgifter, faste		
Husleje	4.280	5.500
Varme	850	970
El	460	500
Vand	250	250
Forsikring	370	380
TV. Licens	200	200
TV-pakke, kabel, antenne	280	350
Internet	200	200
Telefon/taletid	300	400
	(7.190)	(8.750)
Gæld/Lån/indskud	1.200	1.500
Medicin/kosttilskud	200	350
SFO		375
Fagforening		
I alt faste udgifter	8.590	10.975
Rådighedsbeløb	6.124	5.969
Standardbudget	7.920	9.820*
Discountbudget	6.380	8.280*
Minimumsbudget	4.890	6.790*

Anm: 1) enlig med to børn, hvor børnene er hhv. 3-6 og 7-14 år

* Standardbudgetter er for enlige med to børn beregnet på baggrund af enlige med et barn og tillagt pr. barn 1.900 kr., hvoraf halvdelen er mad og drikkevarer.

” Som tiden går, ryger man længere og længere ned. Min søn prøver at skåne mig, men han skal jo have tøj og cykel og den slags, og det bliver altid det billigste, man kan få

Hvad ved vi nu?

Af Per Schultz Jørgensen

Når vi lægger indsigten fra en registerundersøgelsen sammen med de personlige hverdagsberetninger og informationerne fra kommunerne, har vi et rimeligt grundlag for en konklusion om, hvordan udsatte enlige mødres situation er i dag. Perspektivet i forlængelse heraf er en

indsats, der ikke alene drejer sig om forsørgelse, beskæftigelse og uddannelse. Den handler også om at styrke de udsatte enlige mødres forældreopgave. Her ligger ansvaret for at næste generation ikke får de samme problemer.

Den udsatte gruppe

Den udsatte gruppe af enlige mødre er især dem, der sidder fast i deres sociale situation over en længere periode. Registeranalysen viser, at det handler om 14 pct., der sidder med lav indkomst gennem perioden 2001 til 2009. Det er mødre, der ofte er på kontanthjælp og ofte har begrænset uddannelse. De finder ikke ind i et nyt parforhold, men forbliver enlige over en lang periode. Det er denne gruppe, der også trækker på foranstaltninger til deres børn – fra forebyggende hjælp og støtte til anbringelser.

Lægger vi hertil indsigten fra de ni interview med enlige mødre, kan vi inddrage flere andre former for fattigdom. Det er noget, der handler om afsavn, om begrænset socialt netværk, om sygdom og om daglig kamp for at få det hele til at hænge sammen. Ofte er der tale om mødre, der slås med dårlige erfaringer fra egen barndom, måske også oplevelser forbundet med at være indvander. Vi kan ikke i denne undersøgelse dokumentere disse forhold vedr. afsavn og eksklusion kvantitativt, fordi der er tale om en registerbaseret undersøgelse. Men vi kan indkredse den udsatte gruppe kvantitativt, vi kan se den i perspektivet fra de kvalitative interview – og dermed når vi frem til en udsat gruppe af enlige mødre, der har svært ved at ændre ved deres situation. De er fastlåst i lavindkomst, med en hverdag præget af afsavn og ind imellem af regulær fattigdom.

Indsatsen

Ser vi på indsatsen for denne gruppe fra kommunerne, er der ingen tvivl om, at den udsatte gruppe af eneforsørgermødre modtager mange sociale ydelser og er målgruppe for mange indsatser. Der gøres noget for dem efter Service-lovens regler. Der sættes også særlige indsatser i gang, blandt andet som følge af overordnede politiske initiativer. Men alligevel er der tilsyneladende også tale om et vist skift i fokus, nemlig i retning af unge mødre. Her ligger uden tvivl også en relevant målgruppe med hensyn til at få de unge mødre i gang med uddannelse og dermed få dem skubbet i retning af selvforsørgelse. De langvarige eneforsørgermødre på kontanthjælp har ikke helt samme potentiale hverken med hensyn til uddannelse eller beskæftigelse. Derfor er de måske ikke helt så oplagte for en særlig social indsats i dag, som de var tidligere – hvad der måske også afspejles hos nogle af de interviewede mødre: en vis fornemmelse af at være opgivet.

Forældreskab

Der er imidlertid et forhold, som fortjener at komme mere i fokus, når det handler om indsatsen for de udsatte eneforsørgermødre. Der er deres forældreopgave og dermed omsorgen for deres børn, der jo også omfatter opdragelsesopgaven og den opbakning, som alle forældre efter bedste evne forsøger at yde til deres børn – og som virkelig gør en forskel for børnene. Det er noget, der handler om forældre, der anstrenger sig og støtter deres børn. Her oplever de udsatte eneforsørgermødre sig klart forfordelt – her har de brug for hjælp.

Derfor handler situationen for denne udsatte gruppe ikke alene om selvforsørgelse, den drejer sig om deres forældreressourcer. Det er også sådan et perspektiv, den sociale støtte skal ses i. Registeranalysen viser klart og tydeligt behovet for hjælp til denne opgave – og at mange alligevel ikke klarer det. Interviewene dokumenterer, at netop den opgave fylder utrolig meget for mødrene og i familiens hele liv. Det er her, vanskelighederne tårner sig op, det er også her, de lange linjer lægger op til, at mødrene kæmper for at få det hele til at fungere godt for deres børn også fremover.

Socialt netværk

Hvis de udsatte mødre skal hjælpes på det punkt, er det ikke kun en økonomisk indsats, der skal tænkes på. Der skal også inddrages hele spørgsmålet om socialt netværk, om mentorer, om at have en vejledning, der giver dem psykisk støtte til at håndtere de nedture, som mange af dem af forståelige grunde slås med.

Sociale netværksstrategier er for længst dokumenteret effektive i forhold til udsatte grupper. Inden for socialpolitisk tænkning kaldes det "empowerment" – der betyder at styrke selvhjulpethed og give livsmod. Og mange af mødrene yder i forvejen en stor indsats i forhold til deres børn. Den kunne forøges og blive effektiv med en rigtig hjælp udefra.

Perspektivet i den her præsenterede undersøgelse understreger vigtigheden af både at tænke helhedsmæssigt og tværfagligt, når vi skal støtte en gruppe udsatte enlige mødre. De har nemlig ikke alene ansvaret for sig selv, de har det også for børn, der helst skulle have en bedre start, end mange af mødre selv fik.

